

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Vývoj stranického systému Ruské federace a jeho vliv
na fungování politického systému**

Barbora Hudečková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy a východoevropská studia

Bakalářská práce

**Vývoj stranického systému Ruské federace a jeho vliv
na fungování politického systému**

Barbora Hudečková

Vedoucí práce:

PhDr. Magdaléna Leichtová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Plzeň, duben 2012

.....

Ráda bych zde poděkovala PhDr. Magdě Leichtové za odborné vedení této práce, a také za její ochotu a vstřícnost, kterou mi napomohla tuto práci dokončit.

Obsah

1 ÚVOD	7
2 TEORIE SYSTÉMU PREDOMINANTNÍ STRANY	10
3 POLITICKÝ SYSTÉM RUSKÉ FEDERACE	12
3.1 ZROD ÚSTAVNÍHO SYSTÉMU (1991-1993).....	12
3.1.1 Vývoj stranického systému (1991-1993).....	14
3.2 ÚSTAVA RUSKÉ FEDERACE.....	16
3.2.1 Prezident.....	17
3.2.2 Vláda.....	18
3.2.3 Federální shromáždění.....	18
3.3 NEPOLITICKÉ VLIVY.....	19
3.4 ZÁVĚR	21
4 BORIS JELCIN (1993-1999)	22
4.1 POLITICKÝ VÝVOJ (1993-1996).....	22
4.1.1 Stranický systém (1993-1995).....	24
4.2 POLITICKÝ VÝVOJ (1996-1999).....	27
4.2.1 Vývoj stranického systému (1995-1999).....	29
4.3 ZÁVĚR.....	30
.....	31
.....	31
5 VLADIMIR PUTIN (1999-2008)	32
5.1 POLITICKÝ VÝVOJ (1999-2003).....	32
5.1.1 Vývoj stranického systému (1999-2003).....	34
5.2 POLITICKÝ VÝVOJ (2004-2008).....	37
5.2.1 Vývoj stranického systému (2004-2008).....	39
5.3 ZÁVĚR.....	40
6 DMITRIJ MEDVEDĚV (2008-2012)	42
6.1 POLITICKÝ VÝVOJ (2008-2012).....	42
6.1.1 Vývoj stranického systému (2008-2012).....	44
6.2 ZÁVĚR.....	46
.....	47
7 ZÁVĚR	48
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	50
9 RESUMÉ	54
.....	54

1 ÚVOD

Po rozpadu SSSR musely všechny státy východního bloku hledat cestu k novému politickému systému, výjimkou nebylo ani centrum a následník bývalé velmoci – Ruská federace (RF). Transformace politických institucí byla ovšem o něco složitější a mnohem specifičtější než ve většině ostatních východoevropských zemí, čímž se vymyká obvyklým politologickým analytickým nástrojům a především je složité na tuto transformaci aplikovat západní měřítka. Téma považuji za zajímavé, jelikož ruské dění je nejen v naší zemi ostře sledovaným tématem. Díky protiputinovským demonstracím především z prosince 2011 a následujícím prezidentským volbám dnes Rusko přitahuje pozornost světových médií.

Ruský stranický systém, jakožto podmnožina a nedílná součást systému politického, je v mnoha ohledech ne zcela etablovaný a konsolidovaný. Důvody nedokonalého vývoje stranického systému je možné hledat již v samých prvopočátcích novodobé ruské státnosti, jež můžeme datovat rokem 1991. Na podzim tohoto roku byla zakázána Komunistická strana SSSR (KPSS)¹, čímž byla symbolicky ukončena vláda jedné strany a mohla započít diverzifikace stranického spektra založená na svobodné soutěži. Velkým skokem od komunistického monopartismu se ruská stranická scéna změnila v polarizovaný multipartismus, zároveň ale v té době bylo možno sledovat náznaky formování dvou bloků charakterizovaných konfliktní linií pro reformy – proti reformám (Holzer, 2004a: 48). Přesto se nakonec multipartismus ustálil na dodnes trvajícím modelu bloků proprezidentských – protiprezidentských (opozičních) tvořených poměrně nízkým počtem stran (Holzer, 2004a: 53-54).

Ruský politický systém je na základě ústavy řazen mezi semiprezidentské republiky, praktické fungování systému ovšem odpovídá spíše prezidentskému či dokonce superprezidentskému zřízení (Holzer, 2004b: 329). To znamená, že parlament je ve slabší mocenské pozici než prezident či vláda. Obě komory ruského parlamentu podléhají exekutivě v čele s prezidentem, přičemž nemají velký vliv ani na vznik vlády, která je spíše technokratickým tělesem a obvykle nevzniká z koalic parlamentních stran (Leichtová, 2008: 384-386). Tímto způsobený marginální vliv parlamentu se odráží i v zájmu voličů o dění v něm a o volby, které slouží spíše k průzkumu preferencí a posléze

1 Komunistická strana Ruské federace byla ovšem obnovena o necelé 2 roky poté. (KPRF. *Istorija partii*. <http://kprf.ru/history/party/>, 5.3. 2012).

k výběru kandidáta pro prezidentské volby, jež bývají několik měsíců po parlamentních (Leichtová, 2008: 388).

Hlavním tématem mé práce je vliv stranického systému na systém politický a jejich vzájemný vztah. Hlavním aktérem ruského politického systému je bezpochybně prezident, a proto i pro výše zmíněný vztah je osoba prezidenta určující. Vzhledem k tomu se zaměřím především na interakce mezi stranami a prezidentem. Za Jelcinovy vlády převládala opozičnost parlamentu vůči prezidentovi způsobená boji z roku 1993 a posléze protireformním naladěním poslanců. Jelcin byl parlamentem neustále napadán, dokonce musel čelit i pokusům o impeachment (McFaul, 2008). Ke konci jeho mandátu ovšem přišlo určité zklidnění antisystémových aktivit zákonodárců (Holzer, 2004: 51-52). Putinovi se naopak podařilo využít své autority a sympatií velkého počtu občanů, a také potenciálu dobře organizované proprezidentské strany Jednotné Rusko (JR), která ovládla ruskou stranickou scénu (Leichtová, 2008: 385). Svě postavení si upevnil také reformou volebního systému, prodloužením prezidentského mandátu či dosazením svého spolupracovníka Medveděva na prezidentský post, čímž si tuto funkci Putin v podstatě pojistil pro letošní volby. V dnešní době zaznívá kritika prezidenta z Dumy zřídka. Putinovi dnes v parlamentu oponují prakticky již jen komunisté, je ovšem otázkou, jak velký vliv na budoucí vývoj budou mít bouřící se obyvatelé velkých měst volající po Putinově odchodu a uvolnění současné řízené demokracie; zásadní změny se ovšem pravděpodobně zatím očekávat nedají.

Svou práci píši s cílem zjistit, jakým vývojem prošel ruský stranický systém a jak ovlivňuje politický systém v období od roku 1991 do současnosti. Středobodem práce bude potvrzení či vyvrácení tvrzení, že se jedná o systém predominantní strany. Položím si také dílčí otázky, např. jak se liší vztah prezidentů k proprezidentským subjektům? Jak se změnil vztah stranického systému a exekutivy během existence RF a jaký to mělo vliv na proměnu politického systému? Čím je tato změna vztahu způsobena? To vše budu zjišťovat pomocí porovnávání jednotlivých volebních období parlamentu s důrazem na vztah parlamentu (který v ruských podmínkách reprezentuje stranický systém) k exekutivě, především k prezidentovi. Z této komparace získám informace, které následně využiji v analýze vztahu stranického systému k politickému systému. Pokusím se o definování a zdůvodnění výsledného vztahu.

K dosažení cíle své práce budu využívat empiricko-analytický přístup k identifikaci

znaků charakterizujících vliv stranického systému na politický systém, komparativní metodu – především analýzu případové studie sloužící k porovnání dílčích období vztahů legislativa (tedy v ruském případě relevantní část stranického spektra) - exekutiva (jakožto dominantní složka moci a hybatel ruského politického systému), legalistický přístup a instituciální přístup, kterým popíšu základní vlastnosti a vztahy mezi politickými institucemi.

Budu vycházet z českých a anglických knižních zdrojů, jejichž množství je na českém trhu poměrně uspokojivé, nejsou ovšem většinou dostatečně aktuální – příkladem jsou dvě nadmíru užitečné publikace Jana Holzera, které bohužel poslouží pouze jako zdroj informací o Jelcinově éře. Dále využiji české, anglické a ruské články na internetu, a také cizojazyčné elektronické zdroje.

V první kapitole představím teoretický rámec práce, pro který jsem zvolila klasickou Sartoriho teorii predominantní strany, kterou se pokusím konfrontovat s ruským stranickým systémem. Druhá kapitola bude zahrnovat všeobecný popis politického systému RF obsahující informace o jednotlivých institucích a aktérech a jejich pravomocích dle ústavy. Nastíním zde také okolnosti počátečního formování politického systému. Ve třetí kapitole představím proměny stranického systému za vlády Borise Jelcina - od prvotní převahy prezidenta, jeho postupné oslabování a tvrdou parlamentní opozici až po dosazení Vladimira Putina. Čtvrtá kapitola bude věnována stabilizaci stranického systému pod pevnou rukou druhého prezidenta, narýsuje jeho kroky k ukončení sporu parlament – prezident a v této kapitole osvětlím i Putinovy reformy ovlivňující budoucí podobu stranického systému. V páté kapitole budu psát o vládě Dmitrije Medveděva, který pod Putinovým vlivem pokračoval v započaté redukci počtu parlamentních stran, a také v reformách směřujících k upevnění své a Putinovy moci. V jednotlivých kapitolách se v rámci daných období pokusím o klasifikaci stranického systému dle Sartoriho, tedy zda naplňuje charakteristiku systému predominantní strany. V závěru práce shrnu a zanalyzuji zjištěné poznatky a pokusím se zodpovědět výše uvedené otázky a potvrdit či vyvrátit hypotézu, tedy zda jedna ze stran odpovídá definici predominantní strany.

2 TEORIE SYSTÉMU PREDOMINANTNÍ STRANY

Tato Sartoriho teorie je jednou z variant soutěživého stranického systému. Podle Sartoriho je dominantní stranou ta strana, která ve volbách a svým významem viditelně předstihuje ostatní strany, Sartori konkrétně mluví o rozdílu 10 % mezi dominantní stranou a stranou, která se volbách umístila na druhém místě. Nabízí se ale otázka, zda samotná existence takové strany nějakým způsobem predestinuje charakter stranického či politického systému tak, abychom ho mohli pojmenovat daným přívlastkem strany (Sartori, 2005: 209-211).

Mnohem vhodnějším termínem pro charakterizování celého stranického systému pomocí jedné strany se jeví přívlastek „predominantní“, který je vnímán slaběji než „dominantní“. Systém predominantní strany označuje systém, ve kterém je jedna z politických stran v delším časovém úseku (konkrétně Sartori hovoří čtyřech volebních obdobích) výrazně silnější (tedy ve volbách pravidelně získává absolutní většinu hlasů², přičemž opakovaného vítězství nemusí být dosaženo volebními machinacemi) než ostatní strany. Důležitým znakem systému je, že existence jiných stran je legální a legitimní, soutěživý stranický pluralismus zůstává zachován, přestože strany nemusí být plně relevantními soupeři pro predominantní uskupení. Soutěživost stran v systému je zachována, ale neprobíhá výměna vládnoucí strany (Sartori, 2005: 211-213). Takovýto systém může vzniknout jak z bipartismu, tak z multipartismu – není určen počtem stran, ale jejich vzájemnými vztahy (Sartori, 2005: 216).

Co se týče délky období, po které strana musí disponovat ústavní většinou, abychom ji mohli označit za predominantní, není třeba striktně trvat na daných čtyřech volebních obdobích. Pokud je po třech volebních obdobích elektorát stabilní a absolutní většina je výrazná nebo když má vítězná strana značný odstup od druhé strany v pořadí, není nutné čekat na čtvrté období (Sartori, 2005: 215).

Systém predominantní strany je, jak jsme již zmínili, soutěživý a pluralistický. Slabší strany tedy mají plnou škálu možností, jak s predominantní stranou bojovat (Sartori, 2005: 216). Proto se předpokládá, že kdykoliv může dojít ke změně – může se objevit jiná predominantní strana nebo se etabluje jiný typ systému (Sartori, 2005:

2 Sartori ale netrvá na podmínce zisku 50 % plus jeden hlas. V některých politických systémech stačí vládní straně menší zisk, predominantní strana nemusí dosáhnout absolutní většiny (Sartori, 2005: 212).

212). K takové změně může přispět např. změna volebního systému (Sartori, 2005: 215).

Soutěživost v tomto systému je sice nepopíratelná, z některých úhlů pohledu se ovšem může zdát, že jde o pouhou relativní charakteristiku. Dominantní strana, která je u moci několik období, může velmi snadno získat výhodu oproti jiným stranám. Může se stát, že taková strana začne se státem a režimem srůstat a ovlivňovat různé instituce. To už ovšem záleží na samotných stranách a jejich představitelích, podle teorie je systém dominantní strany vždy soutěživý, obzvláště v porovnání s hegemonickými systémy (Sartori, 2005: 218).

3 POLITICKÝ SYSTÉM RUSKÉ FEDERACE

V této kapitole shrneme informace o vývoji politického systému RF počínajícím vznikem Sjezdu lidových poslanců a přijetím ústavy. S pomocí ruské ústavy vymežíme charakteristiku jednotlivých složek státní moci, které jsou pro práci nejdůležitější. Zohledníme i působení vlivu ústavou nedefinovaných aktérů, kteří mají na politické dění v ruských podmínkách tradičně silný vliv.

3.1 Zrod ústavního systému (1991-1993)

Současný ruský politický systém vznikal průběžně od konce 80. let, kdy se začal rozpadat sovětský kolos. Jedním z výsledků Gorbačovových reforem státního zřízení bylo ustanovení Sjezdu lidových poslanců z části voleného přímou volbou v soutěživých volbách. Ze členů Sjezdu byl v roce 1990 zvolen sovětský prezident – Gorbačov (Leichtová, 2008: 380).

Tehdejší situace ale naznačovala, že výhodnějším postem bude po blížícím se rozpadu SSSR předsednictví Nejvyššího sovětu RSFSR. S vidinou možnosti budoucí funkce prezidenta subjektu navazujícího na RSFSR se předsedou stal Jelcin. Z této pozice dále posiloval své postavení radikálního demokratického vůdce a v roce 1991 byl zvolen ruským prezidentem přímou volbou. Jeho popularita ještě vzrostla po odražení protireformních srpnových pučistů a následném zákazu komunistické strany (SSSR i RSFSR), kdy už nebylo pochyb o nevyhnutelnosti zániku SSSR (Leichtová, 2008: 81-82).

Po podepsání Bělověžských dohod v roce 1991 vzniká samostatné Rusko jako následovník SSSR a Jelcin zůstává prezidentem. Nejvyšší sovět RSFSR plní roli parlamentu, stejně jako Sjezd lidových poslanců RSFSR scházející se až třikrát ročně a mající různé pravomoci na pomezí exekutivy a legislativy. Důležité pro další vývoj je, že oba tyto orgány sestávaly z velké většiny z komunistů, přestože po zákazu KSSS byli nazýváni nestraníky. Následující dvouletá etapa bojů silně opozičního parlamentu s reformní exekutivou v čele s Jelcinem se vyznačuje snahou těchto dvou složek o získání co nejvíce pravomocí v nově vznikající ústavě pro svou instituci (Holzer, 2004b: 325-

326).

Exekutiva i legislativa se držely vzájemně v šachu – podle sovětské ústavy Jelcin nemohl rozpustit parlament a narušoval zákonodárné akty svými dekrety, které parlament nemohl zvrátit. Parlament se na druhou stranu snažil uplatňovat pravomoci, které mu nepříslušely – vměšoval se do prezidentských záležitostí týkajících se personálního obsazení postů výkonné moci. Tento antagonický stav způsoboval vzájemné zamezování si v činnosti (Leichtová, 2008: 31).

Středobodem období byla snaha konsolidovat v chaotických podmínkách demokracii, s čímž souvisela nutnost dopracovat se k nové ústavě a ekonomickým reformám, které by zvrátily markantní propad ruského hospodářství a hyperinflaci. Úsilí Jelcinova reformního týmu bylo ovšem ztíženo problémy s autonomními snahami regionů a rozporem legislativy a exekutivy. Spory neexistovaly jen v linii komunisté-antikomunisté, i v antikomunistickém táboře byly neshody mezi liberály a demokraty – pro ty první byla na prvním místě ekonomická změna, pro druhé všeobecné přijetí demokratických hodnot občanské společnosti a lidských práv) (Sakwa, 1996: 41-42).

Odpor proti hospodářským reformám v parlamentu vyvolávali především předseda Nejvyššího sovětu Chasbulatov a viceprezident Ruckoj – oba byli dříve blízkými spolupracovníky Jelcina, ale nesouhlasili se směrem, kterým Jelcin směřoval, a také to, že ve svém týmu začal preferovat mladé vzdělané liberály na úkor starých kádrů. Jmenování mladého ekonoma Gajdara vicepremiérem tento rozpor posílilo (Kolektiv autorů, 2001: 135-140).

Již od roku 1990 Ústavní komise v čele s Jelcinem předkládala návrhy ústavy, ale Nejvyšší sověť je odmítal přijmout. Stejně tak se i parlament pokoušel o vlastní verze ústavy. V roce 1993 napětí vrcholilo – Jelcin konečně svolil k hlasování o důvěře v Gajdara, které skončilo jeho odvoláním a dosazením kandidáta parlamentu Černomyrdina na premiérský post. Jelcin ale přiměl Sjezd, aby schválil referendum o podpoře prezidenta, které pro něj dopadlo velmi pozitivně, což ho přimělo k publikování vlastního, velmi proprezidentského návrhu ústavy. Následoval ale další parlamentní návrh a ústavní krize dál eskalovala. V květnu se Jelcin pokusil urychlit celý proces svoláním Ústavodárného shromáždění, které bylo poslední instancí ve snaze o kompromis mezi legislativou a exekutivou, parlament tuto snahu ale přehlížel (Sakwa,

1996: 54-59).

V tomto momentu se systém ocitl v mrtvém bodě, kdy nebyl žádný další legitimní způsob, jak získat novou ústavu, a Jelcin musel 21.9. přikročit vydání dekretu č.1400 o postupné ústavní reformě (Holzer, 2001: 30). Dekretem ustanovil především rozpuštění Nejvyššího sovětu a Sjezdu lidových poslanců³, datum voleb do dolní komory Federálního shromáždění a datum předložení konečného návrhu ústavy (Kolektiv autorů, 2001: 239).

Parlament v čele s Ruckým zareagoval rychle schválením výnosu O ukončení pravomocí prezidenta RF, a i Ústavní soud se odmítl podřídit Dekretu č. 1400. Nastalo několikadenní dvojvládí, kdy se obě strany snažily upevnit si svoji pozici a „přetlačit“ protivníka různými výnosy. 3. října došlo k ozbrojeným násilnostem v ulicích a proběhly pokusy o obsazení důležitých pozic v Moskvě. Jelcin na to odpověděl vyhlášením výjimečného stavu a spolu s Gajdarem burcoval Moskvany, aby vyšli do ulic a postavili se za prezidenta, což se podařilo. S pomocí armádních generálů proběhl útok na ruský Bílý dům a poslanci byli poraženi. Jelcin tak přestál už druhý puč a podařilo se mu potlačit komunisty a parlament a upevnit svou pozici. I přes četné obavy nevyužil své tehdejší dominance k diktatuře, ale dodržel své sliby a v prosinci proběhlo referendum stvrzující platnost nové Ústavy RF (Kolektiv autorů, 2001: 240-249).

3.1.1 Vývoj stranického systému (1991-1993)

Toto období následovalo po více než sedmdesáti letech vlády jedné strany. Již před jejím zákazem v roce 1991 začaly do strnulého stranického systému pronikat nové subjekty, za první z nich můžeme označit antikomunistický Demokratický svaz založený v roce 1988. Tato strana svými organizačními problémy a nedostačující konsolidací předznamenala osud dalších ruských stran (Sakwa, 1996: 77-78).

Zrušení monopolu v prostoru stranického systému na začátku roku 1990 zapříčinilo vznik neskutečného množství (bezmála pěti set) nových politických organizací, ale jen velmi malá část z nich se dokázala etablovat ve více subjektech federace. Z monopolu

³ V tehdejších podmínkách šlo v podstatě o protiústavní krok, na který Jelcin neměl právo. (Kolektiv autorů, 2006: 72).

jedné strany se tedy systém dramaticky proměnil v extrémní multipartismus, ve kterém byl nejvíce určující konflikt (takzvaných) demokratů a komunistů. První svobodné volby do Sjezdu lidových poslanců se nesly v duchu tohoto konfliktu a program mnohých kandidujících hnutí byl založen právě jen na absolutním odmítnutí komunistů. Výrazným tělesem v této době bylo nově vzniklé Demokratické Rusko (DR) zastřešující mnoho menších uskupení z většiny území SSSR (Sakwa, 1996: 78). Podobně jako další hnutí v této době se DR také vyhýbalo označení „strana“, nicméně bylo jedním z prvních uskupení, které se snažilo o spolupráci s prezidentem, jehož se pokoušeli prezentovat jako svého neformálního vůdce (Oversloot, 2007: 58). Do srpnového převratu hrálo DR poměrně důležitou roli, ale jeho vliv byl po puči oslaben (Sakwa, 1996: 79). Důvodem marginalizace byly vnitřní neshody týkající se dilematu, zda rozpustit SSSR či se pokusit udržet republiky pohromadě (Sakwa, 1996: 81-82).

V dalších dvou letech počet sdružení stále rostl, ale tento fakt nijak nepřispíval k urychlení konsolidace demokracie. Stranický systém byl extrémně roztržštěný a hlavní boj se neodehrával mezi stranami, ale mezi institucemi. Očekávalo se, že jedním z hlavních témat programů stran se stane životní prostředí, to bylo ale upozaděno názory stran na reformy a vystupování prezidenta. Strany stále nebyly schopny ustálit své vnitřní organizační struktury a navíc ztratily ústředního nepřítele – Komunistickou stranu (Sakwa, 1996: 80-81).

Uvnitř stran se začaly vytvářet ideové orientace (především nacionalistické, liberální, demokratické a socialistické), ale ani tato charakteristika nebyla plně zkonsolidována takovým způsobem, jaký známe v naší části Evropy. Zajímavým jevem je existence ruských nacionalistických stran. V tomto období, kdy ostatní strany kladly důraz na postoj k ekonomickým reformám, se nacionalisté vymezovali svým extremismem a revanšismem. Nacionalisté se stali součástí Národní fronty spásy, spolu s dalšími komunistickými subjekty, a společně velmi tvrdě vystupovali proti Jelcinovi (Sakwa, 1996: 81-83). Ten zareagoval pokusem o zákaz Národní fronty spásy, jejíž členové posléze vedli ozbrojenou obranu parlamentu v říjnu 1993⁴.

Další nacionalistickou stranou se již v roce 1990 stala Liberálně-demokratická strana Ruska (LDPR) v čele s Vladimírem Žirinovským, který se účastnil i prvních

4 Hearst, D. - Steele, J. (1993): Yeltsin crushes revolt. *The Guardian*. 5.10. 1993 (<http://www.guardian.co.uk/world/1993/oct/05/russia.davidhearst>, 21.4. 2012).

prezidentských voleb⁵. Program této strany byl nesmírně populistický a útočný (Sakwa, 1996: 83-84).

Komunistická strana RF (KPRF) využila možnosti znovu svolat své členy na začátku roku 1993⁶. Stále v ní bylo zastoupeno mnoho starých kádrů. Vůdcem se stal představitel nacionálního křídla Zjuganov. KPRF v té době byla nejpočetnější ruskou stranou, a díky své minulosti disponovala kvalitně vybudovanou vnitřní strukturou (Sakwa, 1996: 84-85).

Vedle DR se v táboře demokratů objevila další strana, a to Občanský svaz. Vznikl v roce 1992 z několika subjektů – podnikatelského Celoruského svazu pro obnovu, Ruckého ex-komunistické Lidové strany svobodného Ruska a DR. Tato strana se snažila vystupovat jako konstruktivní opozice proti Gajdarovým reformám. Po organizační stránce byla strana na vysoké úrovni, ovšem nedokázala se vyvarovat konfliktů mezi jednotlivými vůdci a po třech letech stagnace nastal rozpad. Další nová stranická uskupení začala vznikat v období po říjnovém střetu, kdy se připravovaly volby do nově ustanovené Státní Dumy (Sakwa, 1996: 81-82).

3.2 Ústava Ruské federace

RF je definována jako demokratický federální stát s republikánským zřízením⁷, v němž nejdůležitějšími hodnotami jsou lidé a jejich práva a svobody⁸. Občané se mohou podílet na vládnutí prostřednictvím svobodných voleb a referend⁹. RF sestává z republik, teritorií, regionů, měst, autonomních regionů a autonomních oblastí, které jsou si rovny a mohou mít vlastní legislativu a vlastní orgány moci¹⁰. Stejně jako ve většině jiných zemí, je i zde Ústava prohlášena za nejsvrchovanější dokument, kterému podléhají všechny ostatní zákony¹¹.

Pro tuto práci jsou zásadní jednotlivá následující tvrzení z první kapitoly Ústavy.

5 LDPR. *Istorija LDPR* (<https://www.facebook.com/profile.php?id=1059933930>, 21.4. 2012).

6 KPRF. *Istorija partii* (<http://kprf.ru/history/party/>, 5.3. 2012).

7 Čl. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

8 Čl. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

9 Čl. 3 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

10 Čl. 5 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

11 Čl. 15 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

Podle tohoto dokumentu by měla být státní moc rozdělena klasicky mezi moc výkonnou (prezident a vláda), zákonodárnou (Federální shromáždění – Státní Duma a Rada Federace) a soudní, jejichž orgány mají být nezávislé¹². Ústava také znemožňuje nastolení jediné platné ideologie, potvrzuje tedy ideologickou a politickou diverzitu, a také existenci nikým a ničím neomezeného počtu stran¹³.

3.2.1 Prezident

Prezident je Ústavou definovaný jako hlava státu, která zodpovídá za suverenitu a nezávislost a určuje směr domácí a zahraniční politiky¹⁴. Je volen přímou, rovnou a tajnou volbou na 6 let (znovuzvolen může být jen jednou v řadě, pozdější kandidatura se nevylučuje), nesmí být mladší než 35 let a musí být ruským občanem minimálně 10 let¹⁵.

Co se týče pravomocí prezidenta, má právo se souhlasem Dumy jmenovat premiéra a schvaluje sestavu vlády. Navrhuje členy Ústavního a Nejvyššího soudu a předsedá Bezpečnostní radě RF¹⁶. Podle Ústavy může prezident rozpustit Dumu či vyhlásit referendum a federální zákony potvrzuje svým podpisem¹⁷. Může také být mediátorem sporů mezi státními institucemi a orgány subjektů RF¹⁸. Další významnou pravomocí je možnost vydávat prezidentské dekrety a příkazy závazné v rámci celého ruského území¹⁹.

Ústava zmiňuje i možnost impeachmentu prezidenta vyvolaného parlamentem z důvodu podezření z velezrady. Odsouzení prezidenta je ale platné pouze na základě schválení oprávněnosti obvinění Nejvyšším a Ústavním soudem a na základě hlasů dvou třetin celkového počtu členů obou komor parlamentu²⁰.

12 Čl. 11 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

13 Čl. 13 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

14 Čl. 80 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

15 Čl. 81 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

16 Čl. 83 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

17 Čl. 84 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

18 Čl. 85 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

19 Čl. 90 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

20 Čl. 93 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

3.2.2 Vláda

Vláda RF je exekutivním tělesem, jehož předseda je navrhován prezidentem a schválit ho musí Duma²¹. Premiér naopak prezidentovi předkládá návrh personálního obsazení postů ministrů a svého zástupce²². Jádrem pravomocí vlády tkví v rozpočtových a finančních záležitostech – navrhuje podobu rozpočtu, kterou následně schvaluje Duma, a zodpovídá za implementaci finanční politiky, stejně jako za funkčnost klasických odvětví jako je zahraniční politika, vnitro, kultura, vzdělání, sociální věci či ekologie²³. Co se týče ukončení činnosti konkrétních vlád, může k tomuto kroku přistoupit sama vláda nebo prezident (a to z vlastní vůle či na návrh Dumy)²⁴.

3.2.3 Federální shromáždění

Tento legislativní orgán sestává ze dvou komor – čtyřsetpadesátičlenné Státní Dumy a Rady Federace. Členové Rady Federace zastupují subjekty federace, každý je zastoupen jedním členem legislativy a jedním z exekutivy²⁵. Členové Dumy jsou do úřadu voleni na pět let²⁶. Poslancem Dumy se může stát občan RF starší 21 let, který je oprávněn k účasti ve volbách. Člen Dumy nesmí současně zasedat v Radě Federace či jiným způsobem pracovat ve státních službách²⁷.

Mezi pravomoci Rady Federace patří schvalování některých prezidentských dekretů či možnost impeachmentu prezidenta²⁸. Státní Duma má také právo vyjádření důvěry či nedůvěry vládě²⁹. Členové obou komor Shromáždění mají spolu s prezidentem, vládou a subjekty federace právo navrhopvat zákon. Pravděpodobně nejdůležitější pravomocí Dumy je schvalování státního rozpočtu navrhovaného vládou³⁰. Duma také schvaluje federální zákony, které dále musí schválit více než polovina všech

21 Čl. 111 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

22 Čl. 112 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

23 Čl. 114 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

24 Čl. 117 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

25 Čl. 95 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

26 Čl. 96 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

27 Čl. 97 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

28 Čl. 102 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

29 Čl. 103 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

30 Čl. 104 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

členů Rady Federace (za schválené jsou považovány i ty zákony, o kterých Rada nehlasuje a neprojednává je do 14 dní po procesu v Dumě). Pokud Rada návrh zákona odmítne, dojde k vytvoření mezikomorní komise, která jedná o kontroverzních částech návrhu, a poté je zákon schválen Dumou. Duma ovšem může odmítnutí Rady přehlasovat pouze pokud alespoň dvě třetiny poslanců hlasují pro zákon³¹. Posledním krokem v legislativním procesu je prezidentův podpis³².

Poměrně zásadní je prezidentova pravomoc rozpustit Dumu³³. K tomu má právo, pokud Duma třikrát v řadě neschválí jeho kandidáta na post premiéra³⁴ či pokud Duma po druhé vyjádří nedůvěru vládě³⁵. Částečnou „obranou“ Dumy proti prezidentovi je to, že v případě impeachmentu nemůže být rozpuštěna, dokud se k obvinění nevyjádří i Rada. Po rozpuštění Dumy musí být stanoveno datum nových voleb tak, aby nová Duma mohla začít zasedat maximálně do čtyř měsíců³⁶.

3.3 Nepochitické vlivy

Vliv ústavou nedefinovaných aktérů na každodenní ruskou politiku je nepopíratelným fenoménem. Během Jelcinovy vlády byl zřejmý nejdříve vliv armádních činitelů a později podnikatelů z oligarchických kruhů, Putin bývá spojován s tajnými službami (Leichtová, 2008: 394-396).

Do této kapitoly můžeme zahrnout i novou Veřejnou komoru RF, která vznikla z iniciativy prezidenta jako jakási třetí komora parlamentu; její existence ale není zanesena v ústavě. Její složení má být v podstatě apolitické - 162 členů volených na tři roky je složeno ze třetiny osobnostmi vybranými prezidentem, které vyberou dalších 42 zástupců z ruských veřejných organizací. Poslední třetina zahrnuje členy navržené regionálními organizacemi, které musí schválit již zvolení představitelé. Komora by měla plnit roli nezávislého zprostředkovatele komunikace mezi občany a státními institucemi³⁷. Již z procesu výběru členů Komory je ale zřejmé, že v současných

31 Čl. 105 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

32 Čl. 107 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

33 Čl. 109 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

34 Čl. 111 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

35 Čl. 117 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

36 Čl. 109 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů.

37 Общественная палата Российской Федерации. *O palatě* (<http://www.oprf.ru/ru/about/>, 12.3. 2012).

podmínkách putinovského Ruska se jedná pouze o další z „přítakávacích“ skupin lobbujících za kremelské zájmy (Leichtová, 2008: 388).

V případě armády jde o již v historii významnou autoritu, která zpočátku 90. let díky podpoře Gorbačova a poté Jelcina během obou pučů získala přímý vliv na prezidenta zhmotněný obsazením důležitých silových ministerstev. Vliv ozbrojených složek přetrvával i během vlády Putina, kdy se jednou z nejdůležitějších vlivových skupin stali příslušníci tajných služeb (Leichtová, 2008: 394-395).

Tajné služby již v SSSR disponovaly nesmírným vlivem a pravomocemi. Za Jelcina se netěšily přílišnému zájmu Kremlu (přednost dostala armáda, které Jelcina podpořila v říjnu 1993) a byly restrukturalizovány. Význam začaly získávat opět až po polovině 90. let, kdy vznikla Federální bezpečnostní služba (FSB). Putinova kariéra začala v KGB, měl tedy k těmto kruhům velmi blízko a dnes je to jedna ze skupin, které ovlivňují a formují jeho rozhodnutí a názory (Leichtová, 2008: 395-396).

Oligarchie jakožto vláda úzké skupiny lidí často spřízněných určitým oborem v ruském prostředí souvisí především s Jelcinovým spojenectvím s podnikateli oportunisticky uzavřeným před prezidentskými volbami v roce 1996 – bez jejich podpory by tyto volby pravděpodobně nevyhrál (Kolektiv autorů, 2006: 25). Vliv oligarchů na prezidenta byl ve své době velmi výrazný, ale skrze slábnoucího Jelcina si své zájmy prosazovaly i další nátlakové skupiny, např. vojenské kruhy či tzv. Rodina zahrnující jeho široké příbuzenstvo a nejbližší politické představitele, kteří velmi ovlivňovali tehdejší Jelcinův přehled o okolním dění. S příchodem Putina nastala zdánlivá změna – Putin se výrazně vyhranil vůči podnikatelské oligarchii (příkladem budiž okázalý proces s Chodorkovským), sám kolem sebe ale začal budovat novou mocenskou skupinu oligarchického typu, tzv. Pitěřský klan (Pitěři) sestávající z jeho důvěryhodných spolupracovníků z Petrohradu, které se mu podařilo zaměstnat na zásadních postech státní správy či v médiích. Především díky takto vytvořené síti má dnes Putin pod kontrolou ruskou politickou scénu a případní konkurenti ho nemohou příliš ohrozit (Leichtová, 2008: 396-397).

3.4 Závěr

V této kapitole jsme nastínili běh událostí od roku 1991 do roku 1993, tedy od rozpadu SSSR do vzniku samostatného Ruska. Toto období je charakteristické chaotickou transformací jak politického systému, tak ekonomiky. V politickém systému docházelo ke konfliktům mezi poslanci a prezidentem, a to především o novou ústavu – prezident i zákonodárci se pokoušeli prosadit ústavu, která by zvýhodňovala jejich funkce. Spor vyvrcholil násilným střetem, při kterém se Jelcinovi podařilo získat převahu a následně vytvořit ústavu podle jeho představ.

Ruská ústava se nijak nevymyká standardům, na které jsme zvyklí. Jde o ústavu prezidentské republiky se silnými prezidentskými pravomocemi. Zároveň ale ústava ponechává prostor pro možné autoritativní prezidenty, kteří podle ní mohou postupovat demokraticky, ale zároveň posilovat svou vlastní moc. Parlament je již podle ústavy slabším tělesem, ale kdyby byl ruský režim demokratický a parlament by nebyl ovládaný proprezidentskými stranami, mohl by uspokojivě plnit svou roli a kontrolovat ostatní instituce. Měl by reálnou možnost vyslovit nedůvěru vládě a nebýt kvůli tomu rozpuštěn, mohl by také vyplnit legislativní prostor svými zákony tak, aby nezbyl prostor na prezidentské dekrety (Kolektiv autorů, 2006: 77-78). Existují tedy legální způsoby, jak může parlament prezidenta obejít, ovšem v rámci současného rozložení sil v Dumě je takováto situace vyloučená. V Rusku je tedy značný rozdíl mezi tím, jak politický režim popisuje Ústava a mezi tím, jak reálně funguje.

Stranický systém v tomto období procházel nevídanými změnami – po zrušení monopolu jedné strany začala vznikat nová hnutí a tehdejší stav můžeme popsat jako extrémní multipartismus. Hnutí sice často nebyla dostatečně konsolidovaná a scházela jim funkční organizační struktura, ale zároveň vznikaly i strany, které později patřily k hlavním aktérům stranického systému. Co se týče teorie predominantní strany, v tomto chaotickém období nebylo možné, aby se jakákoliv strana dostala do tohoto postavení. I přesto se objevilo nařknutí ze snahy stát se dominantní stranou směřované k DR, šlo ale opravdu spíše jen o nástroj v politickém boji, než o reálná fakta (Sakwa, 1996: 81).

4 BORIS JELCIN (1993-1999)

Ve čtvrté kapitole popíšeme nejdříve zásadní události v politickém systému v tomto období, týkající se především prezidenta jakožto nejdůležitější instituce systému. Podkapitoly budou vymezeny parlamentními volbami a v každé z nich bude také část věnovaná vývoji stranického systému v daném období. Na konci kapitoly shrneme poznatky a pokusíme se aplikovat teorii systému predominantní strany na daná volební období.

4.1 Politický vývoj (1993-1996)

V roce 1993 byl Jelcin velmi silný. Dokázal porazit odbojný parlament a využil možnost vytvořit si ústavu podle svých představ, tedy s převládajícími prezidentskými pravomocemi. Spoléhal na to, že v parlamentních volbách zvítězí strana, která ho bude podporovat, a tudíž už nebude hrozit další fatální spor s parlamentem.

V prvních parlamentních volbách v prosinci 1993 kremelské kruhy očekávaly jasné vítězství jimi podporované strany Volba Rusko (VR), která byla prezentována jako proprezidentská. Volby proběhly podle tehdy platného smíšeného volebního systému (polovina poslanců byla volena proporčně a polovina většinově) a dopadly velmi nečekaně. VR se umístila až na druhém místě³⁸ za nacionalistickou Liberálně demokratickou stranou Ruska (LDPR); dobrého výsledku dosáhli i komunisté. Do parlamentu se především ve většinové části dostalo mnoho malých subjektů a nezávislých kandidátů, šlo tedy o velmi polarizovaný multipartistický parlament (Holzer, 2004a: 49-50).

Ani výsledky druhých parlamentních voleb v prosinci 1995 nevypadaly z Jelcinovy perspektivy slavně – zvítězili komunisté následováni LDPR a Jablokem. Proprezidentským Náš dům Rusko (NDR) se umístil až na čtvrtém místě (Holzer, 2004a: 52). Tento výsledek byl pro Jelcina výstrahou s ohledem na prezidentské volby, které byly naplánovány na následující rok. Parlament byl tedy po prvních dvou volbách opět opoziční a kriticky naladěný. To se projevovalo všemožnými obstrukcemi,

38 Pořadí prvních parlamentních voleb: 1. Liberálně demokratická strana Ruska, 2. Volba Rusko, 3. Komunistická strana Ruské Federace, 4. Ruské ženy, 5. Ruská agrární strana, 6. Jabloko (CSPP. *Results of Previous Elections to the Russian State Duma*, http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php, 17.3. 2012).

především několika pokusy o vyslovení nedůvěry vládě v letech 1994-1995 (Holzer, 2001: 61).

Nejen parlamentní opozice komplikovala Jelcinovi vládnutí - jeho popularita postupně klesala kvůli ekonomickému propadu souvisejícímu s nedotaženými reformami a nezdařilou privatizací, s čímž souvisel nedostatek peněz ve státní kase na platy státních zaměstnanců a na sociální dávky. Minusem pro něj byla i nevhodná politika centra vůči regionům, jež vyústila mimojiné v nezdařilou intervenci do Čečenska s negativními následky v podobě zbytečných ztrát na životech a tudíž odporem veřejnosti a kritikou mezinárodního společenství (Leichtová, 2011/2012). Jelcina v neposlední řadě oslaboval i jeho zhoršující se zdravotní stav, o kterém se ovšem před veřejností spíše mlžilo (Kolektiv autorů, 2001: 314).

Před prezidentskými volbami byl tedy Jelcin v nezáviděníhodné pozici. Zpočátku zvažoval, že se do volebního klání vůbec nepustí či zda volby nepřesune na pozdější datum, protože sám se na kandidaturu příliš necítil, ale zároveň se mu nezdál ani nikdo z ohlášených kandidátů (Kolektiv autorů, 2001: 328-329). Nakonec se ale rozhodl kandidovat a pokusil se nastartovat nárůst přízně voličů populistickými dekrety (především šlo o vyplácení nevyplacených dávek) a varováním před návratem komunistů (Kolektiv autorů, 2001: 336-338).

Kampaň byla financována především oligarchy, kteří svými příspěvky do státní kasy získávali stále větší vliv na Jelcina, který v té chvíli nutně potřeboval podporu. Kromě peněz mu poskytli zásadní prostor v médiích, která vlastnili³⁹. Za tyto finanční injekce dostávali podnikatelé státní akcie v podnicích, které měly být později vykoupeny zpět státem – k tomu ale nedošlo, protože vláda neměla z čeho dluhy splácet (Service, 2006: 254).

Co se týče protikandidátů, kromě silného komunistického kandidáta Zjuganova stálo proti Jelcinovi dalších devět osobností – např. Žirinovskij, generál Lebed', Javlinskij z Jabloka a dokonce i Michail Gorbačov (Sládek, 2008: 483). Nejvýraznějším kandidátem byl jednoznačně Zjuganov. Vítězství jeho strany v parlamentu ho posílilo a jeho kritika byla hodně slyšet (Kolektiv autorů, 2001: 333). Těsně před volbami ho ale Jelcin v průzkumech začal dohánět (Kolektiv autorů, 2001: 342).

³⁹ Global Security. *Oligarchs* (<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/oligarchs.htm>, 20.3.2012).

V prvním kole voleb 16. června 1996 Jelcin zvítězil, nedosáhl ovšem potřebné nadpoloviční většiny a muselo se konat ještě kolo druhé, kam postoupil z (těsného) druhého místa Zjuganov⁴⁰. V pauze mezi koly měl Jelcin srdeční příhodu, kampaň tedy pokračovala víceméně bez jeho participace. I přesto ale nakonec celkem s přehledem s 53,83 % zvítězil (Kolektiv autorů, 2001: 346).

Po volbách nastal čas vyrovnání se s oligarchy – někteří obdrželi politické funkce, jiní posílili vliv ve velkých podnicích a médiích. Především ale nyní měli ohromný vliv na prezidenta a tedy na formování ruské zahraniční a domácí politiky⁴¹. Jelcin tedy zabránil návratu komunistů k moci, ale zároveň sám sebe zaprodal pochybným podnikatelským strukturám.

4.1.1 Stranický systém (1993-1995)

Určující událostí formující stranický systém v tomto období byly bez pochyb první parlamentní volby podle nové ústavy. Další nezanedbatelný vliv měl zákaz některých prokomunistických hnutí po říjnovém puči, především šlo o silnou Frontu národní spásy (Holzer, 2001: 98). Stranický systém byl tedy uměle omezen a k volbám bylo připuštěno pouhých třináct subjektů, z nichž v poměrné části voleb uspělo osm. Jak již bylo řečeno výše, do parlamentu se dostalo mnoho uskupení a jednotlivců především ve většinové části⁴².

Největším šokem pro Kreml bylo vítězství LDPR (Davidheiser, 1998: 177). Vznikaly obavy z podněcování nacionalistických tendencí ve společnosti. Úspěch LDPR byl ale pravděpodobněji vyjádřením protestu voličů proti tehdejší situaci a perzekuci antijelcinovských vůdců po říjnovém puči; navíc LDPR neměla přílišný úspěch ve většinové části voleb. Zvažovalo se, zda nastane stranická bipolarita LDPR versus VR, ale nejenom, že LDPR neměla takový potenciál – zároveň byl stranický systém stále příliš roztříštěný na to, aby bylo možné mluvit o nějakých dvou blocích.

40 CSPP. *Results of Previous Presidential Elections* (http://www.russiavotes.org/president/presidency_previous.php, 20.3. 2012).

41 All Russias. *Yeltsin and the Oligarchs* (http://www.allrussias.com/rf/privatiz_7.asp, 19.3. 2012).

42 CSPP. *Results of Previous Elections to the Russian State Duma* (http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php, 23.3. 2012).

Tehdejší stranický systém můžeme nejpřesněji charakterizovat jako polarizovaný multipartismus (Holzer, 2004a: 50).

V ruském případě je ale vždy situace trochu odlišná od optimálních západních modelů. Podle Sartoriho by v polarizovaném multipartismu mělo několik stran okupovat ideologický střed a nutit tak ostatní strany zaujímat kontroverzní ideologické póly. V Rusku je však středovým uskupením stát, a ten tedy produkuje impulsy, vůči kterým se strany vymezují. To přispívá k chaotické neztotožněnosti většiny ruských stran s jakýmkoliv ideologiemi. Je ovšem třeba dodat, že nevhodný volební systém a celkové nastavení systému ve vztahu k politickým stranám nehraje přílišnou roli, protože vliv parlamentních stran (o těch mimoparlamentních nemluvě) na reálnou politiku je – když vezmeme v potaz fakt, že nemusí tvořit trvalejší koalice a sestavovat vládu - absolutně marginální (Holzer, 2004a: 50-51).

Ideologické vymezení stran bylo možné vysledovat právě před volbami v roce 1993, a to především v souvislosti s ekonomickými reformami. Podle postoje k reformám bylo možné strany charakterizovat pomocí socioekonomické osy - strany, které reformy podporovaly, jako pravicové a liberální (zde můžeme zmínit např. strany VR či Jabloko), a protireformní strany (KPRF a Agrární strana Ruska) jako levicové. Tato charakteristika ovšem nemůže být jednoznačně aplikována. Ruské strany často využívají různé prvky z pravicové i levicové rétoriky podle toho, jak se jim to v určité chvíli hodí. To platí především pro proprezidentské strany, které okupují střed stranického spektra a podle konkrétní situace a naladění voličů oscilují mezi pravíci a levíci. Mimo pravolevé schéma je LDPR, jejíž charakter je velmi specifický a nejlépe stranu vystihuje přívlastek „nacionalistická“ (Holzer, 2004a: 115-116).

Ani pro ruské voliče podle všeho nejsou důležité ideologické základy stran. Tato hodnota byla oslabena konflikty parlamentu a prezidenta na počátku 90. let, kdy vyšlo najevo, že nezáleží, jaké ideové myšlenky strany hlásají, protože výkonná moc je může kdykoli silově zpacifikovat. Strany pak voliči vybírají především podle osobnosti hlavního představitele. Čím důrazněji působí a hovoří, tím mají větší šanci se alespoň minimálně prosadit v případném konfliktu s exekutivou. Ruští voliči mnohem častěji rozhodují o svém hlasu na základě svých pocitů a emocí, porovnávání programů a možných koalic je pro ně většinou bez významu (Holzer, 2004a: 72-73).

Propad prokremelské⁴³ Volby Rusko byl vykompenzován právě ve většinové části díky kandidatuře známých osobností (Holzer, 2004a: 50). Neúspěch proprezidentské strany v čele s bývalým premiérem Gajdarem byl pravděpodobně způsoben příliš radikálním reformním program, kterým Gajdar pokračoval ve své liberální politice (Hough, 1998: 669). Voliči byli v té době zděšeni z průběhu ekonomické transformace a přestože šlo o stranu zaštitovanou Kremlem, získala v poměrně volené části voleb pouhých 15 % (Holzer, 2004a: 171-172)⁴⁴. Proprezidentská strana ale splnila svůj účel – svým neúspěchem varovala Jelcina před jeho možným propadem v příštích prezidentských volbách (Holzer, 2004a: 169). Gajdarovy snahy o sjednocení demokratů po neúspěchu ve volbách se nenaplnily, založil si tedy rok po volbách novou liberální stranu Demokratická volba Ruska (Sakwa, 1996: 87).

Dalším liberálním subjektem bylo Jabloko, jejichž tehdejšími předáky byli Javlinskij, Boldyrev a Lukin, vznikuvší před volbami v roce 1993⁴⁵. Jejich program byl proreformní, ale ne čistě liberální – zahrnoval i prvky sociální politiky či ekologie (Holzer, 2004a: 206).

Obavy Kremlu z neúspěchu Jelcina v prezidentských volbách se promítly i do stranického systému, a to pokusem o uměle vytvořený bipartismus docílený sjednocením středolevého a středopravého spektra systému umělými stranami vedenými Jelcinovými lidmi (konkrétně Rybkinem a Černomyrdinem). Černomyrdinovu středopravému uskupení se dařilo lépe - v roce 1995 vznikla strana NDR a stala se na čas hlavní proprezidentskou stranou proklamující stabilitu a ekonomický růst (Sakwa, 1996: 89).

Smíšený volební systém konsolidaci ruského politického systému příliš neprospěl a jeho aplikace byla v té době spíše politicky účelová. Vznikal po říjnovém puči pod vlivem úzké skupiny lidí kolem Jelcina, tudíž se nedalo zamezit tendenci přizpůsobit systém představám této elity. Výsledkem mělo být snadnější prosazení kremelských kandidátů, omezení protiprezidentské opozice a uklidnění separatistických

43 Kreml se snažil vytvářet platformu ve stranickém systému a potažmo v parlamentu, která by reprezentovala kremelské názory a podporovala prezidenta, který sám ale členství ve straně odmítal (Sakwa, 1996: 91).

44 I přes nejistotu doby a strach z reform obdržely proreformní strany necelou třetinu všech hlasů, ta ale byla rozdrobeny mezi příliš mnoho uskupení. Častěji jsou výsledky těchto voleb interpretovány jako prohra demokratů (Holzer, 2004a: 173).

45 Jabloko. *Vozniknovenie Jabloka* (http://www.yabloko.ru/Elections/2003/History_Yabloko/yabloko_history002.html, 21.3. 2012).

tendencí pomoci větší decentralizace (Holzer, 2004a: 49-50). Výsledky voleb těmto představám ovšem příliš neodpovídaly. Stranický systém byl v tomto období díky smíšenému volebnímu systému velmi roztržitý. V parlamentu vznikaly pouze dočasné koalice, poslanci zvolení za konkrétní uskupení hlasovali většinou podle sebe. Kromě volebního systému tuto fragmentaci zapříčinil i fakt, že parlamentní strany nebyly nijak provázány s vládou, nebyl tedy na ně vyvíjen žádný tlak pro udržování koalic (Sakwa, 1996: 86).

4.2 Politický vývoj (1996-1999)

Po těžce vybojovaném vítězství ve volbách Jelcin začal obměňovat svůj nejbližší tým lidmi, kteří pracovali na jeho kampani. Povýšil Čubajs⁴⁶, který excelentně ovládal umění reklamy – spolu s dalšími zapříčinil, že kampaň v podstatě pokračovala dál a Jelcin nepřestal být prezentován veřejnosti skrze reklamu v médiích (Kolektiv autorů, 2001: 419-421). vzdaloval se ale občanům a uzavíral se, kontakt s okolím mu zprostředkovávala povětšinou jen jeho tzv. Rodina – dcera Tat'ana Ďjačenko, někteří oligarchové a nejbližší političtí spolupracovníci (Leichtová, 2011/2012).

Po zvolení nového prezidenta musel být zvolen i nový premiér – Černomyrdin byl schválen hladce, větší kontroverze vyvolalo jmenování oligarchy Potatina vicepremiérem⁴⁷. Staronová vláda pracovala velmi neefektivně a to vrhalo negativní světlo především na Jelcina, kterému byla vláda podřízena. Země byla kvůli nákladné kampani ve velmi špatné ekonomické formě a veřejnost byla nespokojená (Kolektiv autorů, 2001: 422-423).

Po operaci srdce se Jelcin rozhodl pozměnit složení vlády – opět vsadil na „mladé reformátory“ a jmenoval Čubajse a populárního Němcova vicepremiéry (Ševčenko, 2004: 138). Jejich úsilí bojovat s korupcí a ozdravit sociální systém se ovšem nesešlo s úspěchem v Dumě, kde poslanci odmítali všechny návrhy vlády. Zároveň se začali neskrytě rozmáhat oligarchové – ovládali média, klíčové podniky. I členové vlády byli pod vlivem oligarchů - jediný, kdo měl teoretickou šanci situaci ukočírovat, byl Jelcin. Ten však už neměl přílišnou faktickou moc ani zdraví a sílu a

46 The Moscow Times. *Anatoly Chubais*

(http://www.themoscowtimes.com/mt_profile/anatoly_chubais/434234.html, 21.4. 2012).

47 The Moscow Times. *Vladimir Potatin*

(http://www.themoscowtimes.com/mt_profile/vladimir_potatin/433790.html, 21.4. 2012).

stahoval se do pozadí (Kolektiv autorů, 2001: 426-428).

Jelcinovi bylo jasné, že tato obměna vládě příliš nepomohla, a v roce 1998 odvolal po šesti letech z funkce Černomyrdina, na jehož post dosadil Kirijenka. Jelcin vkládal do nového premiéra mnoho nadějí (a zároveň si chtěl udržet pozici nejdůležitějšího muže - reformátora v zemi), ale Duma s ním měla problém – jeho schvalování se podařilo až napotřetí a navíc jen díky jednomu hlasu (Kolektiv autorů, 2001: 431). Okamžitě po ustanovení nové vlády ale vypukla hospodářská krize, kterou nový mladý premiér bez větších zkušeností či podpory neměl šanci ustát⁴⁸.

Vláda připravovala jedno opatření za druhým, částečné řešení se ale podařilo najít až po několika týdnech, kdy už bylo Rusko na pokraji bankrotu. Během chaotického hledání řešení byl Kirijenko vyměněn za Černomyrdina, kterého ale brzy vystřídal Primakov. Právě Primakovovi se podařilo z části vybalancovat krizi řízenou inflací. Důsledky propadu byly ovšem nezměrné, velkou část viny v očích veřejnosti nesl Jelcin (Kolektiv autorů, 2001: 433-436).

Složité situace musel Jelcin řešit také v Dumě. Poslanci se pokoušeli různými způsoby prezidenta odvolat s poukazem na jeho špatný zdravotní stav a neplnění základních povinností. V roce 1998 došlo i na komunisty vyvolaný pokus o impeachment, který trochu nepochopitelně zapříčinil odvolání Primakova a dosazení Stěpašina na post premiéra (Kolektiv autorů, 2001: 438-442). Důvodem bylo to, že Primakov nedokázal zabránit procesu impeachmentu, a také Jelcinova potřeba dokázat Dumě (a veřejnosti), že má stále ještě sílu na takovéto narušení systému. Dalším z důvodů byl také tlak oligarchů a Rodiny, kteří se báli rostoucího vlivu Primakova, jenž byl v té době vnímán jako potenciální budoucí prezident, který by nebyl pod jejich vlivem (Troxel, 2003: 131). Na poslance to zřejmě zapůsobilo, protože impeachment nebyl schválen (Kolektiv autorů, 2001: 442).

Střídání premiérů sloužilo Jelcinovi mimojiné k hledání a zkoušení nástupce. Ani jeden z výše zmíněných ve zkoušce neobstál, uspěl až Vladimir Putin, kterého Jelcin původně jmenoval do čela FSB, aby ho o rok později, v srpnu 1999, jmenoval premiérem. Zároveň ho hned na veřejnosti prezentoval jako svého nástupce (Kolektiv

48 Gordon, M. R. (1998): In Russia Reformer's Fall, Wealthy Insider Triumphs. *The New York Times*. 27.8. 1998 (<http://www.nytimes.com/1998/08/27/world/shake-up-russia-kremlin-drama-russia-reformer-s-fall-wealthy-insider-triumphs.html?ref=sergeikiriyenko>, 21.4. 2012).

autorů, 2001: 454-459). Očekávalo se, že se jím stane až standardně ve volbách naplánovaných na příští rok, ale Jelcin mu nečekaně (šokoval i svou Rodinu) předal pomyslné žezlo již na konci roku 1999, konkrétně v novoročním projevu (Kolektiv autorů, 2001: 465).

4.2.1 Vývoj stranického systému (1995-1999)

Parlamentní volby v roce 1995 byly pro stranický systém zásadní, jelikož jejich výsledky určily, že pro ruský systém jsou relevantní jen strany, které se dokáží probíjet do parlamentu. Přestože kandidovalo mnohem více uskupení (konkrétně 43) (Holzer, 2004a: 52), v poměrně volené části uspěly jen čtyři strany, což byl poměrně velký skok od voleb minulých. Ve většinové části uspělo samozřejmě více uskupení⁴⁹.

Vítězství KPRF nebylo nijak nečekané, byla to stále nejlépe organizovaná strana s nejvíce stálými voliči. Na druhém místě byla LDPR následovaná Jablokem a NDR⁵⁰. Stranický systém se tedy ustálil, blížil se umírněnému multipartismu. Ustálení a uklidnění proběhlo i v parlamentu, který začal být smířlivější vůči systému a exekutivě. Neupustil od četných obstrukcí a kritiky prezidenta a vlády, nikdy už ale nepodnikl antisystémové kroky. Je možné říci, že i vzájemně mezi stranami od tohoto období zavládly konsensuální vztahy, které by se daly označit za počátek dnešních v podstatě nesoutěživých podmínek (Holzer, 2004a: 51-53).

Proprezidentská strana NDR před volbami přišla s velmi neurčitým, širokým programem, který byl populisticky zacílen na co největší počet voličů. Jednoduché teze programu slibovaly silný stát, sociální jistoty a ekonomickou prosperitu⁵¹. Podmínkou silného státu byla soudržná federace – vedení NDR odmítalo separatistické snahy regionů. Před dalšími volbami v roce 1999 už NDR mělo marginální vliv a prostor ve středu spektra se uvolnil pro další proprezidentský subjekt, jakým byla např. Jednota. Černomyrdinova snaha připojit NDR k Jednotě nebyla ve straně schválena (Holzer, 2004a: 174-175).

49 CSPP. *Results of Previous Elections to the Russian State Duma* (http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php, 23.3. 2012).

50 CSPP. *Results of Previous Elections to the Russian State Duma* (http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php, 23.3. 2012).

51 The Russia Journal. *Our Home - Russia: Program*. 22.1. 1999 (<http://russiajournal.com/node/1505>, 21.4. 2012).

Jabloko bylo do roku 1999 v podstatě jedinou relevantní liberální stranou v systému. Ani ve svých nejúspěšnějších dobách ovšem nedosáhlo zásadnějšího úspěchu, jelikož prostor, ve kterém by se mohlo Jabloko realizovat, byl obsazen jinými aktéry. V pravicových tématech byl prostor ovládán především proprezidentskými stranami, levici okupovali komunisté. Tato neschopnost prosadit se předznamenala pokračující odliv nespokojených voličů (Holzer, 2004a: 204).

4.3 Závěr

Toto období vymezené pokusem o puč v říjnu roku 1993 a demisí prezidenta Jelcina v poslední den roku 1999 je dobou velmi chaotickou, především zpočátku. Kromě zmatečné uspěchané privatizace a tzv. šokové terapie se muselo Rusko srovnávat také s novým politickým uspořádáním. Vzhledem k proprezidentsky nastavené nové ústavě a následným volbám, které dopadly v neprospěch prezidenta, bylo legislativní těleso podobně opozičně naladěné jako za časů Ruckého a Chasbulatova. Zároveň ale byly strany vůči výkonné moci bezmocné, tudíž se jejich vzdor omezil spíše na slovní kritiku (Bowring, 2011: 15).

Z pohledu prezidenta bylo toto období velmi těžké. Jeho počáteční pozice nebyla vůbec jednoduchá, zdědil zemi v extrémně špatné ekonomické kondici a navíc musel začít budovat demokracii tam, kde nikdy reálně neexistovala. Jelcin se snažil dělat, co mohl, ale demokracii se mu podařilo nastolit jen částečně. Přestože se snažil být nestranný, podlehl vlivu podnikatelů a příbuzných, kteří posléze získali přílišný vliv na důležité sektory státní moci. Jelcinův podíl na vládě slábl spolu s jeho zdravím. Ke konci vlády pod tlakem ekonomické krize podnikl několik kroků, kterými chtěl prokázat, že má stále moc ovlivňovat systém. Jeho posledním rázným zásahem do běhu událostí bylo dosazení Putina na prezidentský post (Bowring, 2011: 15).

Stranický systém v tomto období prošel významným vývojem. Z velmi polarizovaného multipartismu se proměnil v umírněný multipartismus. Boom vzniku stran a hnutí z počátku 90. let následovalo postupné zanikání stran či jejich slučování do větších celků. Na půdě parlamentu probíhaly analogické změny. Po volbách v roce 1995

došlo k ustálení stranického spektra, které se projevilo i v mírném uklidnění odbojnosti parlamentu. Kritika nevymizela, ale odehrávala se spíše na řečnické úrovni, a také konflikty mezi samotnými stranami se staly marginálními a zavládl konsenzus (Bowring, 2011: 11).

Co se týče teorie systému predominantní strany, ve dvou volebních obdobích v tomto časovém rozmezí nedošlo k takovéto přeměně systému. Díky smíšenému volebnímu systému a nestabilitě elektorátu nebyla žádná ze stran schopna získat absolutní většinu. Jak už jsem napsala výše, stranický systém se v tomto období pouze proměnil z polarizovaného multipartismu v umírněný multipartismus.

5 VLADIMIR PUTIN (1999-2008)

Tato kapitola bude členěna analogicky ke kapitole předešlé, tedy podle dvou volebních období parlamentu. V každé podkapitole nejdříve charakterizujeme základní mezníky ovlivňující politický systém v daném časovém úseku, a poté popíšeme vývoj stranického systému. V závěru shrneme získané informace a pokusíme se aplikovat teorii systému predominantní strany na stranický systém v letech 2000-2008.

5.1 Politický vývoj (1999-2003)

Jelcin nečekaně jmenoval Putina prezidentem na sklonku roku 1999 (Kolektiv autorů, 2001: 465). Kariérní vzestup nového prezidenta jsme již zmínili na konci předchozí kapitoly. Na postu premiéra si Putin i díky Jelcinově obětavosti a podpoře vydobyl silnou pozici a díky rozhodnému řešení krize v Čečensku a hospodářské situace (v kontrastu se slabým Jelcinem) si získal i náklonnost veřejnosti. Jako prezident dostal své pověsti precizního rázného člověka, což na obyčejné Rusy po Jelcinově chaosu působilo velmi kladně. Díky rostoucím cenám nerostných surovin na světových trzích ekonomika země začala pomalu růst, z čehož Putin dokázal vytěžit maximum – ekonomický vzestup občanům prezentoval jako svůj úspěch. Je otázkou, jestli by jeho popularita rostla i bez ideální konstelace světové ekonomiky (Leichtová, 2011/2012).

Funkce, kterou mu předal Jelcin, byla pouze dočasná – v březnu 2000 měly proběhnout regulérní prezidentské volby. Neočekávalo se, že by Putin, osvědčený v premiérské funkci a dočasným prezidentským, navíc s Jelcinovou podporou, mohl prohrát (Leichtová, 2011/2012). Voleb se účastnilo dalších 10 kandidátů – nechyběl opět komunista Zjuganov, Javlinskij z Jabloka či nacionalista Žirinovskij. 26. března přišlo k volbám skoro 70 % voličů a Putin již v prvním kole překonal 50 %, zanechal za sebou na druhém místě Zjuganova a na třetím Javlinského se zanedbatelným ziskem hlasů⁵².

Díky výnosům z prodeje nerostných surovin se Putinovi podařilo zkrotit inflaci a státní pokladna byla natolik stabilizována, že byly opět vypláceny platy státním zaměstnancům, stejně jako sociální dávky. Úspěšné obchodování pomohlo také

⁵² CSPP. *Results of Previous Presidential Elections*
(http://www.russiavotes.org/president/presidency_previous.php, 20.3. 2012).

vzestupu státních podniků (Gazprom a Rosněřf), které byly výhodně odkoupeny zpět od perzekuovaných oligarchů. Stát tedy mohl znovu kontrolovat nejvýnosnější sektor – obchod s ropou a zemním plynem. Také média byla vymaněna z vlivu oligarchů a následně začleněna do státních podniků. Dalším stabilizačním krokem bylo vytvoření federálních okruhů, díky kterým je možné dohlížet na regiony a jejich platbu daní (Leichtová, 2011/2012).

Ze začátku Putinova mandátu nebylo jisté, jestli se také nedostane pod vliv nestátních aktérů. Brzy ale vyšlo najevo, že Putin nejenom nebude pod vlivem Rodiny, ale také začal oslabovat moc některých oligarchů. Ti již nebyli chráněni státními institucemi a mnozí z nich byli obviněni především z finančních, přestupků. Část se rozhodla raději opustit získané pozice a stáhla se, jiní byli úřední šikanou přinuceni k emigraci, další doufali, že i s novým prezidentem budou moci spolupracovat. Putinovou podmínkou bylo, že se nesmí nijak zapojovat do politiky. Někteří oligarchové tedy setrvali v přízni prezidenta (Děripaska, Prochorov), jiní skončili exemplárně za mřížemi (Chodorkovskij). Každopádně tímto rázným krokem získal Putin u Rusů další plusové body (Leichtová, 2011/2012). Upevňoval svou moc také vstřícným přístupem vůči regionům, s nimiž mohl komunikovat díky nové politické straně Jednota (Sakwa, 2004: 62).

Během let 2000-2004 byl premiérem, a tedy prezidentovým blízkým spolupracovníkem, ekonom Kasjanov⁵³. Přestože byl tehdy Putinovým spojencem, byl často obviňován z toho, že je příliš svázaný s Jelcinem a jeho Rodinou, a že dostatečně nebojuje za reformy. Celkové hodnocení Kasjanovova vládního týmu nebylo příliš příznivé, ale Putin nikdy nevyvíjel tlak na větší změny ve vládě, docházelo jen k minimálním personálním výměnám (Sakwa, 2004: 63). Obliba vlády klesala především kolem roku 2002, kdy se kvůli ekonomickému zpomalení objevily obavy z další krize. Z této situace byl viněn především právě Kasjanov (Sakwa, 2004: 71).

I kolem Putina vznikala okruhy lidí, kteří se podíleli na moci; ani v tomto případě se ale skupina neetablovala na základě koalice v parlamentu. Kromě zbylých členů Rodiny tak v Kremlu nově působili Putinovi lidé, tzv. Pitěři a také tzv. čekisté – Putinovi známí z jeho původního působiště, tedy KGB (později FSB). Mezi Pitěry patřil

53 Russia Profile. *Kasyanov, Mikhail Mikhailovich*
(http://russiaprofile.org/bg_people/resources_whoiswho_alphabet_k_kasyanov.html, 22.3. 2012).

také právník Medveděv, který se podílel na volebních kampaních (Sakwa, 2004: 62-63). Vlivovou skupinou, která v podstatě vystřídala oligarchy, se stali tzv. silovici – současní či bývalí členové ruských silových struktur (armády, tajných služeb, policie, apod.). Největší vliv na prezidenta měli svého času Sečin, Patrušev a Ivanov, všichni silovici dohromady tvořili semknutou, provázanou skupinu vyznávající shodné ideály. Filozofie siloviků je v podstatě totožná s Putinovým přístupem k řízení státu – stát musí být stabilní, musí mít dohled nad ekonomikou a regiony, musí být centralizovaný. Funkční obranný a bezpečnostní systém se také stal jedním z pilířů Putinovy vlády. Putin a silovici změnili jelcinovský přístup k hodnocení éry SSSR – dbá se na to, aby byly vyzdvihovány sovětské úspěchy, což souvisí s důrazem na udržování a budování národní hrdosti. Návrat k tradičnímu ruskému patriotismu také znamenal sblížení režimu s ortodoxní církví⁵⁴. Se zmiňovanou národní hrdostí souvisí také Putina snaha o návrat Ruska do pozice světové mocnosti (Herspring, 2009: 159-160).

Charakter přístupu nového prezidenta k politickým stranám je obsažen v jeho zákonu z roku 2001, kterým stanovil podmínky pro existenci politických stran. Podle tohoto zákona musí strana mít alespoň 10 tisíc členů a navíc lokální organizace s alespoň 100 členy minimálně v 50 subjektech federace (Bowring, 2011: 23). Byl tedy vyvíjen tlak na to, aby strany působily na co nejširší bázi, a aby jich tedy bylo co nejméně. Také byly zakázány „specializované“ strany – etnické, náboženské, profesní, apod. Tento bod je poměrně zásadní – přesně podle takovýchto kritérií vznikají strany ve zbytku Evropy. Ztíženy byly jak finanční podmínky pro strany, které nedosáhnou určitého počtu hlasů, tak zaregistrování nové strany (Sakwa, 2004: 115-116).

Putin tedy v těchto letech přinesl Rusku tolik potřebnou stabilizaci, zároveň ale došlo k mnohým krokům, které ohrožily demokracii. Problematické bylo především omezení svobody médií, a tím i svobody slova⁵⁵. Pro většinu společnosti bylo ale důležitější, že nehrozila žádná další krize či revoluce (Sakwa, 2004: 111-112).

5.1.1 Vývoj stranického systému (1999-2003)

Volby v roce 1999, stejně jako kterékoliv ruské parlamentní volby, posloužily

54 Global Security. *Siloviki* (<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/siloviki.htm>, 22.3. 2012).

55 Omezení médií spočívalo např. v tom, že jen některá témata mohla být kritizována. V praxi tedy mohla být kritizována vláda, ale ne Putin (Herspring, 2009: 161).

jako otestování naladění voličů pro volby prezidenta (Sakwa, 2004: 113). Došlo k potvrzení východisek voleb předešlých, tedy že stranický systém se ustaluje. Do voleb se zapojilo 23 subjektů a z nich v proporční části voleb pouze šest překonalo hranici 5 % hlasů. Zvítězila opět KPRF, také LDPR znovu uspěla. Proprezidentskou stranu v těchto volbách představovala Jednota, která v souboji o přízeň Kremlu překonala Vlast. Celé Rusko (OVR). Dále do parlamentu přibyl liberální Svaz pravicových sil (SPS). Mohlo by se zdát, že stranický systém opět směřoval k fragmentaci, ale brzy po volbách vyšlo najevo, že dojde ke slučování ideologicky blízkých subjektů, konkrétně OVR a Jednoty. Také Jabloko a SPS zvažovaly spolupráci. Všeobecně lze říci, že stranický systém pokračoval ve stabilizaci a dál plnil roli nedůležitě součásti politického systému (Holzer, 2004a: 54-55).

Co se týče souboje OVR a Jednoty o voliče, program Jednoty byl složen ze všeobecných hesel o znechucenosti z ostatních politických stran a ve skutečnosti o žádný regulérní program nešlo, na voliče ovšem paradoxně zapůsobil. OVR se pokusilo více specifikovat své cíle směřující mírně nalevo od středu spektra, program byl zacílen víceméně na stejnou skupinu voličů jako u Jednoty (Holzer, 2004a: 177).

Zmiňovanou fúzí OVR a Jednoty vznikla dnešní ústřední politická strana Jednotné Rusko (JR). Do jejího čela byl zvolen Gryzlov, v širším vedení byl tehdejší starosta Moskvy Lužkov a generál Šojgu – ministr pro mimořádné situace⁵⁶. Toto spojení středových stran vytvořilo velmi silný subjekt, který si byl vědom svých šancí v dalších volbách (Holzer, 2004a: 55). Nebyl ale jediným aspirantem na přívlastek „proprezidentský“. Ve středu systému se pohybovalo několik dalších menších subjektů, např. Strana života či Nové Rusko (Holzer, 2004a: 181).

Za sloučením těchto stran stály především snahy Kremlu o vytvoření bloku, o který by se mohl prezident s vládou v parlamentu opřít. Toto úsilí vyvolalo především v zahraničí obavy z vytváření mocenského monopolu zahrnujícího ovlivňování médií či neexistující komunikaci mezi elitami a společností (Holzer, 2004a: 178-180). Straně se také vytýká absence přijatelné ideologie, přičemž jedinou ideologií je podporování Putina a hájení národních zájmů (Oversloot, 2007: 42).

V pravé části spektra se před těmito volbami objevil SPS jakožto sdružení

⁵⁶ Partija Jedinnaja Rossiija. *Istorija partii* (<http://er.ru/party/history/>, 21.3. 2012).

mnoha menších pravicových hnutí, mj. uskupení kolem Gajdara či Čubajse (Holzer, 2004a: 207). SPS s „hvězdnými“ liberály (Němcov, Kirijenko či Chakamada) v čele se podařilo odebrat některé hlasy Jabloku a získali slušný výsledek, čímž poskytli naději zahraničním pozorovatelům, že se Rusko přece jen obrací „správným“ směrem (Holzer, 2004a: 204-205).

Aby se v dalších volbách neopakovalo tříštění hlasů liberálních voličů mezi SPS a Jablokem, uzavřely tyto strany v roce 2002 dohodu o spolupráci při výběru kandidátů v jednomandátových obvodech většinové volby. Do budoucna se počítalo s další spoluprací, např. při prezidentských volbách. I liberální strany ovšem v tomto období začaly upouštět od kritiky prezidenta (Holzer, 2004a: 208). Javlinskij zpočátku Putina spíše kritizoval, později byl smířlivější a v některých bodech s ním souhlasil. Němcovův postoj byl podobný (Sakwa, 2004: 123-124).

Stranický systém byl soutěživý, ale problémem stran bylo to, že neodpovídaly sociální struktuře Ruska a nevyjadřovaly zájmy občanů, stejně tak byly stále bez jakýchkoliv významných pravomocí a bez vlivu na obsazení vlády. Po Putinových reformách byly omezeny možnosti vzniku stran a jejich fungování. Stále bylo možné vytvářet volební bloky, ale maximálně ze tří uskupení, z nichž aspoň jedno muselo odpovídat podmínkám politické strany. Pouze některým stranám byl poskytnut vysílací čas ve státní televizi, čímž se výrazně omezilo povědomí voličů. Všechny tyto restriktce znamenaly pro stranický systém jediné – spektrum stran bude omezené. To bude znamenat další stabilizaci systému, která sice parlamentu zčásti prospěje, ale zároveň bude eliminovat menších stran a tím omezí pluralismu a svobodnou soutěž (Sakwa, 2004: 117-119).

Zajímavou změnou byl fakt, že již v těchto letech Duma poměrně často spolupracovala s prezidentem. Ten nemusel vydávat tolik dekretů jako jeho předchůdce, protože poslanci jeho zákony schvalovali⁵⁷. Vedle JR spolupracovala s exekutivou LDPR a zpočátku i komunisté, kteří se ale v roce 2002 vzepřeli poté, co byli odvoláni z vedení několika parlamentních výborů. Na protest proti tomu rezignovali i z ostatních postů ve výborech a zaujali opoziční postoj. Tato událost KPRF oslabil, protože ze strany vystoupila část členů následující Selezněva, který jako jediný odmítl opustit výbor. KPRF v té době prohlásila, že Duma slouží vládě, a ozývala se i další kritika smiřování

⁵⁷ Tento průběh odpovídal Putinovu přesvědčení, že zákony by měly být schvalovány především v parlamentu, vydávání dekretů se vyhýbal (Herspring, 2009: 161).

legislativy s exekutivou a etablování řízené demokracie (Sakwa, 2004: 120-122).

5.2 Politický vývoj (2004-2008)

V březnu 2004 proběhly prezidentské volby, jejichž vítězem se v prvním kole stal opět Vladimir Putin, tentokrát s rekordním ziskem mírně nad 70 %. Na dalších pozicích se umístili komunističtí Charitonov, nezávislí kandidáti Glazyjev a Chakamada či Mironov z Ruské strany života⁵⁸.

Základní pilíře Putinova způsobu vlády jsem představila v předcházející podkapitole. V rámci výkonu dalšího mandátu pokračoval v upevňování režimu. Už bylo jasné, že za jeho vlády Rusko nebude směřovat k západnímu modelu státu, ale bude dál budovat vlastní režim s institucemi, které budou uzpůsobeny ruským zvyklostem. Často sice ve svých proslovech zmiňoval pojem „demokracie“, měl ale na mysli demokracii ruského typu – tedy řízenou, suverénní demokracii, která se blíží spíše autoritativnímu režimu, ve kterém ale nejsou využívány represe. Prezident opakovaně kritizoval tlak západních zemí, které doporučovaly Rusku přijmout západní styl demokracie (Herspring, 2009: 162-164).

Ekonomika země byla stále v dobré kondici, HDP stále rostlo a lidé si začali zvykat na stabilní podmínky. Etablovala se i poměrně silná střední třída, stále ale převládaly velké rozdíly mezi životní úrovní ve velkých městech a na vesnici. Vláda selhávala v redistribuci zisků – namísto investic do vyrovnání propastných rozdílů mezi chudými a bohatými a do celkového rozvoje ruských periferních oblastí vytvářela ve strachu z další krize záchranné fondy z peněz získaných z prodeje nerostných surovin (Leichtová, 2011/2012).

Premiérem se na tři roky stal technokrat Fradkov, který překvapil svou angažovaností, předpokládalo se totiž, že nebude příliš aktivní. Před parlamentními volbami v roce 2007 sám navrhl demisi svého kabinetu, aby prezident mohl sestavit novou vládu podle svých představ⁵⁹. Na krátké období před skončením Putinova prezidentského mandátu vykonával funkci premiéra Zubkov, který byl považován za

58 CSPP. *Results of Previous Presidential Elections*
(http://www.russiavotes.org/president/presidency_previous.php, 20.3. 2012).

59 Russia Profile. *Fradkov, Mikhail Yefimovich*
(http://russiaprofile.org/bg_people/resources_whoiswho_alphabet_f_fradkov.html, 22.3. 2012).

jednoho z Putinových možných následovníků⁶⁰.

V roce 2004 prezident zrušil volby gubernátorů a nyní je může jmenovat i odvolávat pouze on (Herspring, 2009: 155). Díky nejsilnější straně JR a dalším stranám, které až na KPRF nevykazují opoziční charakter, si Putin podmanil také dolní komoru Federálního shromáždění (Herspring, 2009: 168). To znamená, že kdysi odbojné legislativní těleso bylo nyní plně pod kontrolou prezidenta. Navíc byla roce 2006 schválena reforma volebního systému. Nový poměrný volební systém měl být uplatněn již ve volbách do Dumy v roce 2007. Putin k tomuto kroku přistoupil s cílem posílení akceschopnosti exekutivy, omezení vlivu regionů pomocí zdůraznění moci centra a především větší stabilizace a kontroly politického a potažmo stranického systému. Se změnou volebního systému bylo schváleno i zvýšení volební klauzule z 5 % na 7 % (Matoušková, 2006: 103). Navíc reforma zakazuje vznik volebních koalic a ruší možnost hlasu proti všem (Bowring, 2011: 18). Další reforma, která upevnila kontrolu nad stranickým systémem, byla ve formě dodatku k zákonu o politických stranách z roku 2001, který zvyšoval minimální počet členů strany z 10 na 50 tisíc, přičemž strana navíc musela mít regionální odnož čítající minimálně 500 členů v alespoň 45 subjektech federace (Bowring, 2011: 23).

Putin v tomto období začal výrazněji vystupovat na mezinárodní úrovni. Získal si přízeň G. W. Bushe, když pomáhal USA po 11.9. v počátcích války v Afghánistánu (Herspring, 2009: 163-164). Často také zmiňoval otázku ruské sféry vlivu či blízkého pohraničí, proběhl spor o protiraketové radary ve střední Evropě a v neposlední řadě také invaze do Gruzie, která způsobila diplomatický střet s NATO. To vše nasvědčuje mocenskému vzestupu Ruska na poli mezinárodních vztahů (Herspring, 2009: 169-170).

Jelikož šlo o Putinův druhý mandát, očekávalo se od něj, že si určí svého nástupce, jak je v Rusku zvykem. Zároveň ale vznikly doměnky, že se Putin pokusí o změnu ústavy, aby mohl sám setrvat ve funkci. Je pravděpodobné, že občané by proti tomu neprotestovali⁶¹. Nakonec se ale rozhodl postupovat podle konstituce a rozhodoval se mezi třemi kandidáty ze svého okolí, z nichž každý zastupoval jednu vlivovou skupinu. Šlo o technokratického úředníka Zubkova, liberálního právníka Medveděva a

60 Russia Profile. *Zubkov, Viktor Alexeyevich* (http://russiaprofile.org/bg_peopleinpolitics/32903.html, 22.3. 2012).

61 V roce 2008 měl Putin nevídanou podporu skoro 80 % obyvatel (Herspring, 2009: 163).

silovika Ivanova. Nakonec se rozhodl pro Medveděva a tím zpečetil výsledek voleb, ačkoliv ještě ani nezačaly (Leichtová, 2011/2012). Tato volba je spojována s utlumením vlivu siloviků. Spekuluje se, že Putinovy obavy z přílišného posilování vlivu siloviků přispěly k tomu, že zvolil právě Medveděva, zástupce liberální kliky. Putin ovšem nepřerušil kontakty se siloviky a stále je s nimi v úzkém spojení⁶².

5.2.1 Vývoj stranického systému (2004-2008)

Toto období bylo definováno volbami v prosinci 2003, kdy se očekával souboj především mezi JR a KPRF. Obě tyto strany aspirovaly na první místo (Holzer, 2004a: 160). Nakonec na prvním místě skončilo JR s pohodlným náskokem před KPRF, LDPR a Rodinou. V poměrné části uspěly jen tyto čtyři strany, většinovou volbou prošlo pouze uskupení nezávislých kandidátů. Oproti předešlým volbám tedy tyto znamenaly výrazné snížení počtu stran podílejících se na tvorbě legislativy, což znamenalo na jedné straně stabilizaci stranického systému, na straně druhé ale omezení zastoupení různorodých skupin obyvatel⁶³. Těchto voleb se také týkala podezření z volebních podvodů ze strany příznivců JR a prezidenta, ale předpojatost příslušných soudních orgánů způsobila, že jasné důkazy volebních podvodů byly přehlíženy (Politkovskaja, 2007: 15). Volby byly také zpochybňovány kvůli nerovnoměrnému přidělení vysílacího času ve státních televizích (což je v Rusku zásadní informační kanál) a absenci nezávislých médií (Politkovskaja, 2007: 22). Nutno ovšem podotknout, že to všechno bylo doprovázeno souhlasným mlčením většiny obyvatel (Politkovskaja, 2007: 25).

Nejvíce toto omezení zasáhlo liberály, jejichž pozice nyní okupovala nová strana Rodina. Ani SPS, ani Jabloko se do parlamentu nedostaly, a to ani ve většinové volbě. Jedním z důvodů tohoto drastického neúspěchu byla politika JR kritizující západní země – a právě na ty se Jabloko a SPS tradičně orientovaly, chyběla jim hesla o důležitosti Ruska a Rusů (Politkovskaja, 2007: 11-13). Je nasnadě, že tomuto propadu mohli liberálové předejít předvolební koalicí – kvůli neshodám mezi lídry a trochu zbytečným výpadům Javlinského proti SPS (důvodem byla přílišná spolupráce SPS s Putinem) ale ke spolupráci nedošlo (Politkovskaja, 2007: 18-19). Vyčlenění demokratů z Dumy

⁶² Global Security. *Siloviki* (<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/siloviki.htm>, 22.3. 2012).

⁶³ CSPP. *Results of Previous Elections to the Russian State Duma* (http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php, 23.3. 2012).

znamenal, že prakticky poprvé existovala mimo Dumu skupina stran, které byly relevantní – tedy měly vliv na jednání jiných stran.

Nastala tedy paradoxní situace, kdy se jedinou relevantní opoziční silou v parlamentu stali komunisté⁶⁴. Poměry sil v Dumě se sice opět různě proměňovaly kvůli přechodům poslanců mezi frakcemi, ale základní proprezidentská linie přetrvávala. Prezident mohl tedy dál nechat parlament schvalovat jeden svůj návrh za druhým, a přestože JR nedosáhlo na ústavní většinu hlasů, díky ostatním „spřízněným“ stranám už jí vláda disponovala (Politkovskaja, 2007: 14-15). I dříve neustále provokující LDPR se stala kvaziopoziční stranou, která jen předstírá nesouhlas s exekutivou (Oversloot, 2007: 55)

V roce 2006 došlo k další fúzi stran – tentokrát sociálně demokratických uskupení Rodina, Ruská strana života a Ruská strana penzistů, ze kterých vznikla nová strana Spravedlivé Rusko (SR) v čele s Mironovem. Později nastalo sloučení s dalšími menšími subjekty⁶⁵. Role SR v systému spočívá v tom, že vytváří falešný dojem levostředové opoziční strany k JR, čímž v podstatě pomáhá legitimizovat současný režim, který díky ní stále oprávněně vykazuje znaky pluralismu (March, 2009: 505-506).

V tomto období jsme tedy mohli sledovat další proměnu stranického systému, který sice pořád můžeme nazvat multipartismem, ale nejde o multipartismus, jaký známe v evropských zemích. Všechny strany, které byly přítomny v parlamentu, tam byly se svolením režimu. Namísto toho, aby strany fungovaly přirozeně v souladu se svými ideami a v souladu s požadavky svých voličů, vychází reálná politika pouze z Kremlu a žádná ze stran jí není schopná (a prakticky ani nechce) vzdorovat (Bowring, 2011: 23).

5.3 Závěr

Po nástupu Putina prošel ruský politický systém mnoha změnami, které jsou popsány výše. Jejich primárním cílem byla vždy snaha o větší centralizaci moci – ať už

⁶⁴ Pro část voličů hledajících alternativu je KPRF vzhledem ke své minulosti stále nevolitelná. Změna by mohla nastat, pokud by strana upustila od proklamovaných ideologií (trockismus, stalinismus, apod.) a transformovala se v tolik chybějící sociální demokracii (Holzer, 2004a: 160).

⁶⁵ Sergej M. Mironov. *Just Russia Party* (<http://mironov.info/just-russia-party/>, 25.3. 2012).

šlo o ekonomiku, regiony či politické strany. Centralizace způsobila stabilizaci chaotických ruských podmínek, ale zároveň si vyžádala oběti v podobě části svobod občanů a médií⁶⁶. Nesmíme ovšem opomenout faktor Putinovy obluby – většina Rusů s jeho kroky souhlasí a podporuje ho, kritika se ozývá spíše ze zahraničí, které nechápe, že Rusové snad poprvé v historii zažívají období prosperity a růstu životní úrovně, jež jde vždy ruku v ruce s podporou režimu, který stability dosáhl (Bowring, 2011: 20-21). Tento fakt nic nemění na tom, že Rusko se v tomto období proměnilo z nedokonalé jelcinovské hybridní demokracie ve směs liberální demokracie a autoritativního režimu (March, 2009: 504).

Změnil se vztah exekutivy a legislativy – původně opoziční parlament nyní rostl s výkonnou mocí a zdánlivá opozice některých politických stran je pouze strategií Kremlu pro udržení iluze pluralismu. Opoziční prostor okupují zčásti komunisté a zčásti mimoparlamentní liberálové, všechny tyto subjekty ovšem v historii s Putinem spolupracovaly, což v očích potenciálních voličů může vzbuzovat nedůvěru (Politkovskaja, 2007: 11-19).

V tomto období se začíná etablovat predominantní strana. Provázanost JR a Putina stranu předurčuje k vysokým volebním ziskům a nevídanému nárůstu vlivu na důležité státní sektory a byrokracii. Podle Sartoriho definice zde JR za predominantní stranu ještě označit nemůžeme, jelikož ve volbách zvítězila zatím pouze jednou. Je ale možné sledovat první rysy predominantní strany, jako např. velký náskok ve volbách před stranou na druhém místě. Jelikož Putin nadále zůstává politicky aktivní a dosazením svého pobočníka Medveděva na post prezidenta neztrácí politický vliv, nedá se očekávat ani oslabení JR, která má stále podporu politických elit. Proto je pravděpodobné, že v dalších kapitole dojde k posílení počínající predominance JR, na kterou v roce 2004 upozorňoval Jan Holzer (Holzer, 2004a: 55).

⁶⁶ Omezení svobod se promítlo i do hodnocení zemí organizací Freedom House, která Rusko v roce 2005 zařadila mezi nesvobodné země (March, 2009: 504).

6 DMITRIJ MEDVEDĚV (2008-2012)

Následující kapitola bude opět členěna analogicky podle kapitol předešlých – nejdříve charakterizujeme obecné dění na ruské politické scéně a změny, které nastaly pod vládou třetího prezidenta, a také zmíním prezidentské volby uskutečněné v roce 2012. Poté představíme základní rysy stranického systému v tomto období včetně parlamentních voleb, které proběhly na konci roku 2011 a na závěr shrneme získané poznatky a opět aplikujeme teorii systému predominantní strany na stranický systém.

6.1 Politický vývoj (2008-2012)

Jak jsme již uvedli v předešlé kapitole, nový prezident byl do funkce doporučen Putinem. Medveděv hned po Putinově rozhodnutí prohlásil, že pokud bude zvolen, jeho premiérem se stane Putin. Přesto musely být uspořádány volby, které by Putinův výběr potvrdily (Bowring, 2011: 21).

2. března 2008 proběhly volby, v nichž nepřekvapivě zvítězil Medveděv se ziskem 70 %. Na dalších místech se umístili komunist Zjuganov, Žirinovskij z LDPR a nezávislý kandidát Bogdanov. Zúčastnilo se tedy opět podobné spektrum kandidátů a výsledek byl obdobný jako výsledky voleb předchozích⁶⁷. Opět vyvstala podezření z ovlivňování voleb – opakovala se nařčení z nerovného prostoru kandidátů v médiích či z manipulace s volebními lístky⁶⁸. Zůstalo ale pouze u podezření, konkrétní kauzy nebyly nijak vyšetřovány (Bowring, 2011: 21).

Jakmile byl Medveděv zvolen a Putin se stal lídrem JR⁶⁹, potvrdila se funkčnost mocenského tandemu Putin-Medveděv. Bylo zřejmé, že tito dva nejvýše postavení muži v zemi budou mít další možnost posilovat režim, navíc měli podporu nejsilnější parlamentní strany JR. Spekulovalo se o tom, zda se Medveděv, vnímaný jako liberál, vymaní z vlivu svého patrona (Kolektiv autorů, 2010: 3). Medveděvova liberálnost se

⁶⁷ CSPP. *Results of Previous Presidential Elections*

(http://www.russiavotes.org/president/presidency_previous.php, 20.3. 2012).

⁶⁸ Tyto volby byly od dob sovětských pseudovoleb nejvíce státem kontrolovanými demokratickými volbami v historii RF (Kolektiv autorů, 2010: 19).

⁶⁹ BBC. *Putin to lead United Russia party*. 15.4. 2008 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7347124.stm> , 21.4. 2012).

projevovala např. v jeho přístupu k historii – na rozdíl od Putina znovu označil Stalina za totalitního zločince. Dále kladl důraz nejen na ekonomickou modernizaci Ruska, ale především na to, aby změna proběhla i ve smýšlení lidí (Ihanus, 2011: 277-278). Kritizoval také špatný stav ruské justice, nemizející korupci státních úředníků, nefunkční občanskou společnost či nesprávný přístup k životnímu prostředí (Bowring, 2011: 21).

Pro nápravu těchto nedostatků toho ovšem mnoho neudělal. Prosadil pouze marginální změny ve volbách do regionálních parlamentů, do kterých nyní mohou kandidovat i menší strany. Mnoho jeho návrhů nezískalo podporu dalších činovníků a parlamentu, jeho vliv nestačil ani na to, aby výrazněji podpořil etablování občanské společnosti nebo vymanil média z kontroly státu. Hlavní státní televizní kanály tedy zůstaly pod vlivem Putina, Medveděv naopak dokázal poměrně efektivně využít internet a nová média (Bowring, 2011: 22).

S nepopíratelným přičiněním Putina Medveděv hned v roce 2008 prosadil změnu Ústavy, jež od příštího volebního období prodloužila prezidentský mandát ze čtyř let na šest a poslanecký ze čtyř na pět let. Toto pozměnění konstituce jasně dokazuje další snahy o posílení moci tandemu, protože se předpokládalo, že dalším prezidentem bude opět jeden z nich. Medveděv navrhl i drobnější změny volebního systému a systému registrace stran, ale pro tyto návrhy většinou nebyla nalezena podpora (Bowring, 2011: 22). Výjimkou bylo snížení minimálního počtu členů politické strany z 50 tisíc na 45 tisíc s předpokladem, že v roce 2012 nastane snížení na 40 tisíc⁷⁰.

Nový prezident měl nevýhodu v tom, že v okamžiku jeho nástupu do funkce zrovna nabývala na síle světová ekonomická krize (byl tedy v nevýhodě oproti Putinovi, jemuž v roce 2000 významně pomohl vzestup cen surovin). Rusko začalo doplácet na jednostranně zaměřenou ekonomiku závislou na vývozu nerostných surovin, ale krizi nakonec ustálo bez větších ztrát díky fungujícím stabilizačním fondům ministra financí Kudrina. Bylo jasné, že musí dojít k diverzifikaci ekonomických odvětví, aby Rusko mohlo být konkurenceschopnější (Leichtová, 2011/2012).

70 Kynev, A. (2011): State Duma elections 2011 and the marginal role of Russian parties. *European Union Institute for Security Studies*. 2.11. 2011 (<http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/state-duma-elections-2011-and-the-marginal-role-of-russian-parties-part-1/>, 28.3. 2012).

Medveděvův liberálnější přístup se odrazil ve vzniku a rozšiřování různých protestních skupin, především na internetu. Představiteli jsou tedy většinou mladí lidé ze střední třídy. Výsledkem jejich činnosti a zároveň únavy části veřejnosti z politiky ovládané autoritativním tandemem je pokles obliby JR vysledovatelný v různých průzkumech (Bowring, 2011: 23).

Počáteční naděje, že by Medveděv mohl opravdu zliberalizovat politické poměry v Rusku, se nenaplnily, protože jeho pravomoci byly omezeny Putinovým vlivem. Variabilita ústavou daného vztahu prezidenta a premiéra se projevila tak, že Medveděv přenechal mnoho pravomocí Putinovi, který tedy v podstatě nepřestal zemi řídit (Bowring, 2011: 23). Tato skutečnost se potvrdila v září 2011, kdy Putin s Medveděvem vystoupili na veřejnosti a ohlásili, že prezidentským kandidátem bude Putin a Medveděv se stane jeho premiérem. Tím byly vyvráceny spekulace o konfliktu v tandemu a možnosti, že budou kandidovat oba. Tato smluvená mocenská výměna posílila znechucenost části Rusů a přispěl k protivládním demonstracím na sklonku roku 2011. Protestovalo se po prokazatelně zfalšovaných parlamentních volbách ve velkých městech, kde poklesla popularita Putina a JR. Šlo o pravděpodobně nejmasovější protesty v historii RF, doprovázené zatýkáním opozičních představitelů⁷¹.

Naděje západních novinářů, že by Putin nemusel v březnových volbách uspět, byly přehnané. Přestože byly volby na mnoha místech opět falšovány, Putin získal přes 60 %, čímž výrazně předčil druhého Zjuganova, třetího Prochorova, čtvrtého Žirinovského a pátého Mironova. Získal tedy méně hlasů než v roce 2004, ale jeho vítězství bylo přesto nezpochybnitelné⁷².

6.1.1 Vývoj stranického systému (2008-2012)

Určující událostí pro stranický systém během těchto čtyř let byly volby na konci roku 2007. Poprvé byl použit poměrný volební systém. Do parlamentu se probojovaly pouhé čtyři strany, přičemž první, JR, měla před ostatními náskok vyšší než 50 %. Po přepočtu na mandáty tento výsledek znamenal ústavní většinu 315 z 450 poslaneckých

71 Freedom House. *Russia* (<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/russia-0>, 25.3. 2012).

72 The Telegraph. *Russia election: Tearful Vladimir Putin declares victory* (<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/vladimir-putin/9121905/Russia-election-Twitter-flooded-with-Vladimir-Putin-fraud-claims.html>, 29.3. 2012).

křešel pro JR. Na druhém místě se umístila KPRF, dále LDPR a SR, které se přehouplo přes hranici 7 % jen velmi těsně. Zisky dalších stran byly zanedbatelné⁷³.

Během vlády Medveděva byly podmínky pro existenci stran zjednodušeny, ale šlo spíše o symbolické zmírnění drastických putinských reforem, navíc kvůli předchozím opatřením již mnoho stran ukončilo činnost⁷⁴.

Těmito volbami bylo potvrzeno ustálení systému čtyř stran, z nichž jedna je čistě středová a proprezidentská (JR), druhá je levicová opoziční (KPRF), třetí je především nacionalistická a těžko definovatelná podle osy levice – pravice, ale s režimem vychází dobře (LDPR) a nejslabší, čtvrtou stranou, je středolevé uskupení (SR), které režimu problémy nedělá.

Co se týče parlamentu, platí pro něj v tomto období stejná charakteristika jako v období minulém. O něco zajímavější bylo dění kolem mimoparlamentní opozice – především liberálních stran. K liberálním osobnostem zmiňovaným v minulých kapitolách se připojili známý šachista Kasparov a nacionalista Limonov, kteří k opozici přilákali pozornost západních médií. Větší problém měli s přesvědčením voličů, aby pro ně hlasovali. Je neskutčné vysvětlit lidem, že by neměli podporovat režim, díky kterému konečně dostávají pravidelně mzdy, proto, že se chová nedemokraticky. Liberálové opravdu nemají přílišnou zásobu argumentů, navíc jsou neustále tříštěni vnitřními spory mezi vůdci jednotlivých hnutí⁷⁵.

Společným projektem Kasjanova, Ryzkova, Němcova a dalších je opoziční strana Parnas vzniklá z několika menších hnutí. Cílem uskupení je bojovat proti korupci, zatím ovšem ministerstvo spravedlnosti nepřijalo žádost o registraci politické strany, subjekt tedy funguje bez šance na participaci ve volbách⁷⁶.

Zajímavou postavou současné ruské opozice je miliardář Prochorov, který se

73 CSPP. *Results of Previous Elections to the Russian State Duma* (http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php, 23.3. 2012).

74 Kynev, A. (2011): State Duma elections 2011 and the marginal role of Russian parties. *European Union Institute for Security Studies*. 2.11. 2011 (<http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/state-duma-elections-2011-and-the-marginal-role-of-russian-parties-part-1/>, 28.3. 2012).

75 Petro, N.N. (2007): Why Russian Liberals Lose. *The New York Times*. 4.11. 2007 (<http://www.nytimes.com/2007/12/04/opinion/04iht-edpetro.1.8582040.html?pagewanted=all>, 29.3. 2012).

76 Russia Profile. *The People's Freedom Party (Parnas)* (<http://russiaprofile.org/politicalparties/39417.html>, 29.3. 2012).

ještě nedávno o politiku příliš nezajímal. Před posledními parlamentními volbami začal kritizovat režim a jeho ovládání stranického systému, přestože do té doby byl vnímán jako jeden z oligarchů, který si udržel dobré vztahy s Kremlem. Byl lídrem strany Správná věc, která byla od začátku podezřívána, že je jen dalším projektem Kremlu. To Prochorov odmítal, ale o pár měsíců později tato podezření potvrdil a stranu za velké pozornosti veřejnosti opustil⁷⁷. Poté se zúčastnil prezidentských voleb s poměrně slušným výsledkem⁷⁸.

V parlamentních volbách v roce 2011 došlo k opětovnému zvolení stejných čtyř stran. JR se nepodařilo znovu získat ústavní ani absolutní většinu, ale stále dominuje stranickému spektru s velkým náskokem. Na druhém místě jsou opět komunisté, změna nastala na třetím místě, kam se před LDPR posunulo SR⁷⁹.

Výsledky voleb a množství zdokumentovaných volebních podvodů vyvolaly již výše zmiňované ostré reakce voličů, kteří se po vyhlášení výsledků začali shromažďovat na náměstích ruských velkoměst a požadovali opakování voleb či odstoupení Putina. Došlo k zatýkání opozičních představitelů, nejznámějším případem je zatčení blogera Navalného⁸⁰, který se stal symbolem a mluvčím protestů, které se opakovaly ještě několik týdnů po volbách⁸¹.

6.2 Závěr

Období let 2008-2012 bylo plné očekávání, jak se bude dál vyvíjet tandem Medveděv-Putin – zda se Medveděv pokusí vzepřít, či zda zůstane věrný svému předchůdci a nejbližšímu spojenci Putinovi. Tento vztah prošel různými proměnami – podle různých výroků obou mužů se někdy mohlo zdát, že mezi nimi existuje nějaký konflikt (Bowring, 2011: 23). Ať to bylo jakkoli, dnes už na tom tolik nezáleží, protože

77 Barry, E. - Kramer, A.E. (2011): Billionaire Condemns Party He Led as a Kremlin 'Puppet'. *The New York Times*. 15.9. 2011 (<http://www.nytimes.com/2011/09/16/world/europe/amid-political-rancor-russian-party-leader-mikhail-prokhorov-quits.html?pagewanted=all>, 30.3. 2012).

78 CSPP. *Presidential Election Result* (http://www.russiavotes.org/president/presidency_result.php, 30.3. 2012).

79 CSPP. *The Duma Election – 2011* (http://www.russiavotes.org/duma/duma_today.php, 30.3. 2012).

80 Navalnyj je autorem populárního přirovnání JR ke straně „zlodějů a gaunerů“, z čehož vniklo motto protestů (Weir, F. (2011): Huge Protest Demanding Fair Russian Elections Hits Moscow. *The Christian Science Monitor* (<http://www.csmonitor.com/World/Europe/2011/1224/Huge-protest-demanding-fair-Russian-elections-hits-Moscow>, 31.3. 2012)).

81 Weir, F. (2011): Huge Protest Demanding Fair Russian Elections Hits Moscow. *The Christian Science Monitor* (<http://www.csmonitor.com/World/Europe/2011/1224/Huge-protest-demanding-fair-Russian-elections-hits-Moscow>, 31.3. 2012).

finální výsledek jejich čtyřletého tandemu je vyměnění mocenských pozicí a tedy v podstatě další etapa jejich společné vlády a tedy další prodloužení vlády Vladimira Putina⁸². Navíc byla navýšena délka prezidentského mandátu ze čtyř na šest let, nyní se tedy může stát, že Putin bude vládnout až do roku 2024 (Bowring, 2011: 22). Toto období tedy bylo jakýmsi nutným přechodným obdobím, během kterého si Putin ohlídal svou pozici v systému, aby se mohl znovu stát prezidentem.

Stranický systém byl v této době již deformován novým volebním systémem a opoziční aktivita Dumy byla v podstatě nulová, protože proprezidentská strana JR získala ve volbách ústavní většinu⁸³ a mohla tak dále upevňovat svou svázanost s režimem. Jedinou platformou odporu proti režimu kromě parlamentní KPRF se staly znesvářené liberální strany, které nemají u voličů přílišnou odezvu⁸⁴.

Co se týče aplikace teorie systému predominantní strany, po třetím nepopiratelném vítězství JR v řadě jej již můžeme označit jako predominantní stranu. Nedosáhla sice vždy absolutní většiny mandátů, ale odstupy ostatních stran byly vždy více než desetiprocentní. Teoreticky tedy JR predominantní straně odpovídá, prakticky musíme bohužel podotknout, že svého postavení zneužívá k hromadění moci a utužování Putinova režimu. Dnes je tato strana silně prorostlá s režimem a slouží mu jak k větší kontrole regionů, tak především ke kontrole Dumy a k legitimizaci režimu. Anna Politkovská putinovský režim dokonce nazvala „remakem sovětského systému“ (Politkovskaja, 2007: 25), analogicky by potom JR byla obdobou KSSS.

82 Freedom House. *Russia* (<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/russia-0>, 25.3. 2012).

83 CSPP. *Results of Previous Elections to the Russian State Duma* (http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php, 23.3. 2012).

84 Petro, N.N. (2007): Why Russian Liberals Lose. *The New York Times*. 4.11. 2007 (<http://www.nytimes.com/2007/12/04/opinion/04iht-edpetro.1.8582040.html?pagewanted=all> , 29.3. 2012).

7 ZÁVĚR

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, jakým vývojem prošel ruský stranický systém a tento vývoj popsat. Dále jsem zjišťovala, jak stranický systém ovlivňoval politický systém v období od roku 1991 do současnosti. Středobodem této práce bylo potvrzení či vyvrácení hypotézy, že se jedná o systém predominantní strany. Během psaní práce jsem si pokládala dílčí otázky - jak se liší vztah prezidentů k proprezidentským subjektům? Jak se změnil vztah stranického systému a exekutivy během existence RF a jaký to mělo vliv na proměnu politického systému? Čím je tato změna vztahu způsobena?

Pro zodpovězení dílčích otázek a cílů bylo nutné hned na začátku práce definovat znaky stranického systému predominantní strany dle Sartoriho, podle nichž jsem v dalších částech práce vyvracela či potvrzovala hypotézu. Dále bylo nutné charakterizovat základní aktéry a instituce politického systému, abych poté mohla analyzovat jejich vzájemné vztahy. K tomu mi posloužila Ústava Ruské federace, která vymezuje základní charakter institucí a aktérů, jejich pravomoce a procesy mezi nimi probíhající. V ruských reáliích je ovšem značně důležitý vliv mimoústavních aktérů, které jsem se také také pokusila představit. Kromě těchto vlivových struktur dále vztahy mezi institucemi a aktéry z části determinovaly události probíhající mezi rozpadem SSSR v roce 1991 a schválením ústavy na sklonku roku 1993. V následujících kapitolách jsem nastínila politický vývoj během volebních období jednotlivých prezidentů a současně charakter stranického systému v daných letech, v závěrech kapitol byly vždy shrnuty získané informace a byla aplikována teorie predominantní strany.

Období boje o ústavu bylo zásadní pro určení vztahu stran a prezidenta, potažmo vlády, především během jelcinovských 90. let. V těchto letech byla většina stran silně protiprezidentsky naladěna, což se projevovalo obstrukčními aktivitami parlamentu především v první polovině 90. let. Jelcin odmítal přílišnou spolupráci s proprezidentskými subjekty, čímž přicházel o šanci uklidnit poměry v parlamentu. Poté došlo k určitému uklidnění vztahu a protest parlamentních stran se přesunul spíše na řečnickou úroveň. Také byl přirozeně redukován počet stran, pořád ale především díky smíšenému volebnímu systému převládal multipartismus.

Proměna systému nastala s nástupem Vladimira Putina do funkce. Sérií zákonů, které různými způsoby omezovaly vznik a fungování politických stran, se mu podařilo značně zredukovat ruský stranický systém. Pro Putinovu vládu je typické, že jeho rozhodnutí lze často interpretovat dvojím způsobem – někomu se mohou zdát nedemokratické, jiný je naopak uvítá jako další krok ke stabilizaci země. Stejně se dá nahlížet i na reformy ovlivňující stranický systém. Nejzásadnějším zásahem bylo vytvoření prorežimní strany Jednotné Rusko, která bez jakéhokoliv programu dokázala přilákat rekordní množství voličů jen díky tomu, že byla spojena s prezidentem. Role této strany vzrostla po změně volebního systému, který ještě více omezil stranický systém. Putin, na rozdíl od Jelcina, dokázal zklidnit opoziční parlament a vytvořil z něj těleso, které s ním spolupracuje. Kromě komunistické strany jsou totiž další dvě parlamentní strany pod vlivem Kremlu. Parlament se uvnitř změnil, ale jeho praktická funkce v systému zůstala stejně marginální jako za dob Jelcinovy vlády.

Vliv stranického systému na politický systém je tedy zanedbatelný. Je možné říci, že polarizovaný multipartismus stranického systému přiměl politický systém k reakci na tento charakter. Reakcí byly Putinovy reformy redukující multipartismus na řízený multipartismus a dále na systém predominantní strany.

Během vlády Dmitrije Medveděva se tento charakter stranického systému stabilizoval a důsledkem posledních parlamentních voleb je to, že Jednotné Rusko se etablovalo jako predominantní strana tak, jak ji definuje Sartori. V současnosti tedy v Rusku existuje stranický systém predominantní strany, a přestože Jednotné Rusko v prosincových volbách mírně oslabilo, stále je vzhledem k ostatním stranám bezkonkurenčně nejsilnějším subjektem ve stranickém systému.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura

Bacon, E. - Wyman, M. (2006): *Contemporary Russia* (Hampshire: Palgrave Macmillan).

Barry, E. - Kramer, A.E. (2011): Billionaire Condemns Party He Led as a Kremlin 'Puppet'. *The New York Times*. 15.9. 2011 (<http://www.nytimes.com/2011/09/16/world/europe/amid-political-rancor-russian-party-leader-mikhail-prokhorov-quits.html?pagewanted=all>, 30.3. 2012).

Baturin, J. M. - Iljin, A. L. - Kadackij, V. F. - Kostikov, V. V. - Krasnov, M. A. - Lifšic, A. J. - Nikiforov, K. V. - Pichojová, L. G. - Satarov, G. A. (2001): *Jelcinova epocha 1988-2000* (Moskva: Vagrius).

Bowring, B. (2011): The Electoral system of the Russian Federation. *The EU-Russia Centre Review*. 17/2011, s. 1-47).

Davidheiser, E. (1998): Right and Left in the Hard Opposition. In Colton, T. J. - Hough, J. F., *Growing Pains. Russian Democracy and the Election of 1993* (Washington D.C.: Brookings Institution Press), s. 177-211.

Gordon, M. R. (1998): In Russia Reformer's Fall, Wealthy Insider Triumphs. *The New York Times*. 27.8. 1998 (<http://www.nytimes.com/1998/08/27/world/shake-up-russia-kremlin-drama-russia-reformer-s-fall-wealthy-insider-triumphs.html?ref=sergeikiryenko>, 21.4. 2012).

Hale, H. E. - Colton, T. J. (2010): Russians and the Putin-Medvedev „Tandemocracy“. *Problems of Post-Communism*. 2/2010, s. 3-20.

Hearst, D. - Steele, J. (1993): Yeltsin crushes revolt. *The Guardian*. 5.10. 1993 (<http://www.guardian.co.uk/world/1993/oct/05/russia.davidhearst>, 21.4. 2012).

Herspring, D. R. (2009): Vladimir Putin: His Continuing Legacy. *Social Research*. 1/2009, s. 151-174.

Holzer, J. (2001): *Politický systém Ruska: Hledání státu* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Holzer, J. (2004a): *Politické strany Ruska: Hledání identity* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Holzer, J. (2004b): Rusko. In Kubát, Michal a kol.: *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy* (Praha: Eurolex Bohemia).

Hough, J. F. (1998): The Failure of Party Formation and the Future of Russian

Democracy. In Colton, T. J. - Hough, J. F., *Growing Pains. Russian Democracy and the Election of 1993* (Washington D.C.: Brookings Institution Press), s. 669-713.

Ihanus, J. (2011): Putin and Medvedev: Double Leadership in Russia. *The Journal of Psychohistory*. 3/2011, s. 251-284.

Kynev, A. (2011): State Duma elections 2011 and the marginal role of Russian parties. *European Union Institute for Security Studies*, 2.11. 2011 (<http://www.iss.europa.eu/publications/detail/article/state-duma-elections-2011-and-the-marginal-role-of-russian-parties-part-1/> , 28.3. 2012).

Leichtová, M. (2008): Ruská federace: Od Sovětského svazu k řízené demokracii. In Cabada, L. a kol., *Nové demokracie střední a východní Evropy : komparace politických systémů* (Praha: Oeconomica), s.379-398 .

Leichtová, M. (2011/2012). *Současné Rusko* [přednáška]. Plzeň: Fakulta filozofická.

March, L. (2009): Managing Opposition in a Hybrid Regime: Just Russia and Parastatal Opposition. *Slavic Review*. 3/2009, s. 504-527.

Matoušková, M. (2006): Reforma ruského volebního systému. *Evropská volební studia*. 10/2006, s. 98-110.

McFaul, M. (2008): Mýtus autoritářského modelu. O éře Vladimira Putina v Rusku. *Revue Politika*. 20.2. 2008 (<http://www.revuepolitika.cz/clanky/276/mytus-autoritarskeho-modelu>, 5.3. 2012).

Oversloot, H. (2007): Reordering the State (without Changing the Constitution): Russia under Putin's Rule, 2000-2008. *Review of Central and East European Law*. 32/2007, s. 41-64.

Petro, N. N. (2007): Why Russian Liberals Lose. *The New York Times*. 4.11. 2007 (<http://www.nytimes.com/2007/12/04/opinion/04iht-edpetro.1.8582040.html?pagewanted=all> , 29.3. 2012).

Politkovskaja, A. (2007): *Ruský deník* (Brno: Jota).

Sakwa, R. (1996): *Russian Politics and Society* (New York: Routledge).

Sakwa, R. (2004): *Putin: Russia's Choice* (New York: Routledge).

Sartori, G. (2005): *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Service, R. (2006): *Rusko - experiment s jedním národem: od roku 1991 do současnosti* (Praha: Beta-Dobrovský).

Sládek, Z. (2008): Ruská říše a její kontinuita. In: Dvořák, L. - Moulis, V. – Sládek, Z. – Švankmajer, M. – Veber, V., *Dějiny Ruska* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 478-497.

Ševčenko, J. (2004): *The Central Government of Russia. From Gorbachev to Putin* (Farnham: Ashgate Publishing).

Troxel, T. A. (2003): *Parliamentary Power in Russia, 1994-2001. President Vs Parliament* (Hampshire: Palgrave Macmillan).

Weir, F. (2011): *Huge Protest Demanding Fair Russian Elections Hits Moscow. The Christian Science Monitor* (<http://www.csmonitor.com/World/Europe/2011/1224/Huge-protest-demanding-fair-Russian-elections-hits-Moscow> , 31.3. 2012).

Prameny

All Russias. *Yeltsin and the Oligarchs* (http://www.allrussias.com/rf/privatiz_7.asp, 19.3. 2012).

BBC. *Putin to lead United Russia party*. 15.4. 2008 (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7347124.stm> , 21.4. 2012).

CSPP. *Presidential Election Result* (http://www.russiavotes.org/president/presidency_result.php, 30.3. 2012).

CSPP. *Results of Previous Elections to the Russian State Duma* (http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php, 17.3. 2012).

CSPP. *Results of Previous Presidential Elections* (http://www.russiavotes.org/president/presidency_previous.php, 20.3. 2012).

CSPP. *The Duma Election – 2011* (http://www.russiavotes.org/duma/duma_today.php , 30.3. 2012).

Freedom House. *Russia* (<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/russia-0>, 25.3. 2012).

Global Security. *Oligarchs* (<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/oligarchs.htm>, 20.3. 2012).

Global Security. *Siloviki* (<http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/siloviki.htm>, 22.3. 2012).

Jabloko. *Vozniknovenie Jabloka* (http://www.yabloko.ru/Elections/2003/History_Yabloko/yabloko_history002.html, 21.3. 2012).

KPRF. *Istorija partii* (<http://kprf.ru/history/party/>, 5.3. 2012).

LDPR. *Istorija LDPR* (<https://www.facebook.com/profile.php?id=1059933930>, 21.4. 2012).

The Moscow Times. *Anatoly Chubais*

(http://www.themoscowtimes.com/mt_profile/anatoly_chubais/434234.html, 21.4. 2012).

The Moscow Times. *Vladimir Potatin*

(http://www.themoscowtimes.com/mt_profile/vladimir_potanin/433790.html, 21.4. 2012).

Obščestvenaja palata Rossijskoj Federacii. *O palatě* (<http://www.oprf.ru/ru/about/>, 12.3. 2012).

Partija Jedinnaja Rossija. *Istorija partii* (<http://er.ru/party/history/>, 21.3. 2012).

The Russia Journal. *Our Home - Russia: Program*. 22.1. 1999

(<http://russiajournal.com/node/1505>, 21.4. 2012).

Russia Profile. *Fradkov, Mikhail Yefimovich*

(http://russiaprofile.org/bg_people/resources_whoiswho_alphabet_f_fradkov.html, 22.3. 2012).

Russia Profile. *Kasyanov, Mikhail Mikhailovich*

(http://russiaprofile.org/bg_people/resources_whoiswho_alphabet_k_kasyanov.html, 22.3. 2012).

Russia Profile. *The People's Freedom Party (Parnas)*

(<http://russiaprofile.org/politicalparties/39417.html>, 29.3. 2012).

Russia Profile. *Zubkov, Viktor Alexeyevich*

(http://russiaprofile.org/bg_peopleinpolitics/32903.html, 22.3. 2012).

Sergej M. Mironov. *Just Russia Party* (<http://mironov.info/just-russia-party/>, 25.3. 2012).

2012).

The Telegraph. *Russia election: Tearful Vladimir Putin declares victory*

(<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/vladimir-putin/9121905/Russia-election-Twitter-flooded-with-Vladimir-Putin-fraud-claims.html>, 29.3. 2012).

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., *Ústava Ruské federace*, ve znění pozdějších předpisů.

9 RESUMÉ

The goal of this thesis is to describe the development of the Russian party system and its influence on the political system of the Russian Federation. Also, I tried to confirm or disconfirm the following hypothesis: the Russian party system is a system of the predominant party (according to Sartori's theory). Then I asked several subquestions – what are the differences in the presidents' approach towards the pro-presidential parties? How did the mutual relations between the party system and the executive power change during the existence of the Russian Federation? And what did cause the change of the relations?

At first, I described the Sartori's theory and then defined the Russian political system using the Constitution of the Russian Federation. I introduced the outset of the political regime and continued with describing the progress of both party and political systems and how they influenced each other. Each chapter was dedicated to one of the three presidents, then divided in accordance to the electoral terms of the presidents and the deputies. At the end of each chapter, I summarized the information and applied the Sartori's theory to confirm or disconfirm the hypothesis. The concluding chapter includes the summary of the information and the answers to the questions as well as the result of the applied hypothesis.